

В. П. Калашников

ТЕХНІКА МОВЛЕННЯ

*Посібник-хрестоматія
для студентів спеціальності 6.020203
„Кіно-, телемистецтво”*

Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України
Державний заклад
„Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка”

В. П. Калашников

ТЕХНІКА МОВЛЕННЯ

*Посібник-хрестоматія
для студентів спеціальності 6.020203
„Кіно-, телемистецтво”*

Луганськ
ДЗ „ЛНУ імені Тараса Шевченка”
2011

УКД 654.197(075.8)

ББК 85.38я73

К17

Рецензенти:

- Пінчук Т. С.* – кандидат філологічних наук, професор кафедри української літератури та методики її викладання, декан факультету української філології Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.
- Якубович Д. А.* – народна артистка України, професор кафедри диригування та хорового співу Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.
- Федь І. А.* – доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри культурології та кіно-, телемистецтва Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.

Калашников В. П.

К17 Техніка мовлення : посібник-хрестоматія для студ. вищ. навч. закл. спец. „Кіно-, телемистецтво” / В. П. Калашников ; Держ. закл. „Луган. нац. ун-т імені Тараса Шевченка”. – Луганськ : Вид-во ДЗ „ЛНУ імені Тараса Шевченка”, 2011. – 153 с.

У запропонованому посібнику-хрестоматії чітко й конкретно викладено методичну структуру зміцнення дихання людини, облагородження тембру її голосу та процесу опанування орфоепією.

Для студентів вищих навчальних закладів спеціальності „Кіно-, телемистецтво”.

УКД 654.197(075.8)

ББК 85.38я73

*Рекомендовано до друку навчально-методичною радою
Луганського національного університету імені Тараса Шевченка
(протокол № 4 від 7 грудня 2011 року)*

© Калашников В. П., 2011

© ДЗ „ЛНУ імені Тараса Шевченка”, 2011

Передмова

Курс „Техніка мовлення” є необхідною складовою професійної підготовки майбутніх фахівців спеціальності „Кіно-, телемистецтва”. Нині це зумовлено ще й відсутністю мовної культури у багатьох працівників засобів масової інформації. Студенти спеціальності „Кіно-, телемистецтва” як майбутні диктори, ведучі, редактори, тобто фахівці, яким належить власним голосом не лише інформувати про якісь події, а ще й благозвучною манерою відтворення слова формувати патріотичні переконання та морально етичні уподобання населення. Вони повинні усвідомлювати, що вимовлене ними слово впливає на виховання у юного покоління його естетичних смаків на тому мінливо-плинному рівні, який щодня диктує розвиток демократії в нашому суспільстві.

Усім, хто прагне в майбутньому працювати зі словом, треба опанувати техніку мовлення, аби вправно й естетично відтворювати як окремі слова, речення, так і весь текст. Фахівець, який володіє технікою мови, примножує свій власний творчий потенціал. Техніка мови – шлях до поглибленого пізнання власного я, своїх фізичних можливостей.

Саме для цього у пропонованому посібнику до кожного розділу, крім теоретичного матеріалу, дібрано вправи, виконання яких допоможе зміцнити дихання, голосові зв'язки, досягти чіткості артикуляції, усунути ті чи інші мовні вади, і водночас розширити діапазон голосу та розвивати його зичність.

Належно виконуючи всі поради, студент зможе усвідомити не лише інформаційно-психологічну дієвість слова, а й оволодіє засобами найефективнішого творчого впливу мовця на слухачів.

Усі навчально-творчі поради та вправи, викладені в даному посібнику, легко адаптуються до творчих чи фізичних потреб кожного студента, який працюватиме над ними.

Тобто все підпорядковано тому, щоб студент зміг навчитися правильно, відповідно до професійних вимог, дихати, оволодіти процесом звукоутворення, досягати чистоти дикції і пружного, але обов'язково легкого звучання голосу.

Кожному з нас приємно чути з телерадіоефіру чисті за своїм звучанням голоси, які перетворюють кожне мовлене слово на ту своєрідну мелодію, що сповнює слухачів психологічно-життєдайною енергією. На жаль, сьогодні багато-хто із телерадіожурналістів взагалі не дбають про милозвучність власного голосу, чим демонструють зневагу не лише до обраного ними фаху, а й до багатомільйонної аудиторії слухачів.

Іноколи складається враження, що деякі журналісти, власники неблагозвучних, прокурених, шамкотливих, гугнявих, шекерявих та й інших такого ж гатунку тембрально-дратівливих голосів, навіть хизуються в телерадіоефірі своєю мовною неохайністю.

І все це відбувається в той час, коли вже всім зрозуміло, що мовні вади, якщо їхнє усунення не потребує хірургічного втручання, можна виправити, щоправда, тривалими заняттями технікою мовлення.

У процесі копітких занять технікою мовлення майбутні та уже й діючі телерадіожурналісти зможуть нарешті збагнути, що:

– голоси, сповнені тембральною жорсткістю, холодністю, категоричністю, агресією, не лише ображають слухачів, а й провокують розвиток психологічної неврівноваженості у самого ж мовця;

– бравадно-декламаційна тріскотня нахабнувато-язикатого журналіста не є виявом фахової майстерності, а лише демонструє його елементарну непрофесійність;

– читання інформаційного тексту покvapливо, гарячково і водночас бездумно є лише ознакою невпевненості журналіста у своїй професійності.

Журналістам належить повсякчас усвідомлювати, що монотонність, притишеність чи будь-яка інша неадаптивність у звучанні їхніх голосів навіює слухачам сум, ба навіть нудьгу.

Кожній особі, яка прагне журналістського спілкування зі слухачами, необхідно постійно працювати над удосконаленням свого мовного апарату.

Голос індивіда, який приділяє належну увагу виконанню вправ із техніки мовлення, поступово набуває природно унормованої рухливості, розважливої динамічності, активізує функціонування всіх органів, задіяних у процесі

звукоутворення, зосереджує його увагу на чіткості вимови кожного звуку і водночас опосередковано лікує органи мовного апарату.

Як все це має відбуватися на практиці – чітко викладено у пропонованому посібнику для студентів спеціальності „Кіно-, телемистецтва” „Техніка мовлення”.

*Д. Г. Тимошевська,
член Української Світової Спілки
професійних учителів*

Модуль I

Опанування технікою мовлення

Викладання навчально-творчої дисципліни "Техніка мовлення" для студентів спеціальності „Кіно-, телемистецтва” має певні відмінності від подання цієї ж чи подібної навчально-творчої дисципліни, наприклад, майбутнім акторам драматичного театру чи естради.

Тож варто пам'ятати, що для телерадіожурналістів, які постійно працюють перед мікрофоном, найголовнішим є наступне: зміцнити дихальні органи, надати тембральної благозвучності їх власному голосу, засвоїти правила орфоєпії, усунути найдрібніші мовні вади. Процес цей досить тривалий, копіткий, бо потребує глибоко осмисленої роботи студента і вишуканої ретельності викладача під час проведення занять.

Кожному студентові вже з першої лекції треба зрозуміти, що швидко і голосно говорити – ще не означає викликати довіру у слухачів. А щоб привернути до себе увагу слухачів, необхідно:

- щоб горло ваше було завжди дужим;
- темпоритм мови унормований;
- сила голосу пружна, в міру потужна і обов'язково широсердна.

Викладачеві з першого заняття зі студентом варто поки що опосередковано з'ясувати для себе рівень щирості молодої людини у її ставленні до тривалих, копітких, у чомусь одноманітних занять під час виконання вправ із техніки мовлення. Тільки ретельне й осмислене виконання вправ допоможе майбутньому фахівцеві досягти тембральної милозвучності свого голосу.

Викладачеві, розпочинаючи роботу зі студентом, не можна ні на мить забувати, що:

Опанування таїнами техніки мовлення – це не бездумне заучування всіляких прийомчиків для знуцання над власним горлом. Адже весь процес оволодіння таїнами техніки мовлення визначається тільки індивідуальними особливостями мовного апарату конкретної людини. Тобто кожної особи окремо.

Опанування технікою мовлення – це неспішний і обережний процес логічно-поступової активізації всіх органів дихального, мовного й артикуляційного апаратів.

Опанування технікою мовлення – це здатність особи не просто сприймати, а тонко відчувати всі, навіть незначні фізичні, інтелектуальні та психологічні зміни, які відбуватимуться з нею під час занять технікою мовлення.

Опанування таїнами техніки мовлення – це не тільки розуміння власних мовних вад, а й з'ясування причин їх виникнення та наполегливо-поступова робота над їх усуненням.

Опанування таїнами техніки мовлення – це досягнення вільного і гармонійного функціонування всіх органів мовного апарату, завдяки яким особа зможе легко передавати найвишуканіші тембральні й емоційно-психологічні відтінки звучання власного голосу.

Викладачеві техніки мовлення на курсі кіно,- телемистецтва необхідно відмовитися від будь-якого присилування студентів до машинального зазубрювання якихось безглуздо-технічних, десятиліттями заялжених вправ, що лише фізично, і до того ж досить агресивно, впливають на функціонування органів дихання, звукоутворення, артикуляції. Взагалі у процесі формування творчої особистості викладачам треба відмовлятися від будь-якого примушування, якогось заохочування студента до опанування психологічно-художніми засобами творчості. Няньок і всіляких опікунів у навчально-творчому перебігу не повинно бути. Право на спонування до творчості мають тільки душа та свідомість особи.

Творчість залюбки підкоряється тільки цілеспрямованим і працьовитим. Ті ж студенти, які під час навчання не здатні позбутися поверхово-легковажної уяви про творчу роботу зі словом, є людьми випадковими у цій професії. Варто зауважити, що творчо мислячих і водночас працьовитих осіб, які здатні порозумітися із художнім словом, занадто мало. Але у кожного із цієї малої кількості таких особистостей достатньо самовідповідальності щодо обраного ними фаху. Тому із такими студентами викладачеві необхідно поводитися делікатно і, водночас, досить вимогливо.

Саме тому заняття з техніки мовлення, за винятком першої вступної лекції, повинні бути індивідуальними. Спочатку викладачеві належить провести 2-3 індивідуальних заняття, використовуючи нескладні за змістом, але бажано веселі за тематикою поетичні твори, аби в процесі занять з'ясувати для себе психологічні, фізичні, інтелектуальні та творчі можливості кожного студента окремо.

Психологічно-творчі риси, як і фізичні можливості юної особи почнуть проявлятися вже на першому індивідуальному занятті. Студентові з перших занять треба починати усвідомлювати, що період опанування таїнами техніки мовлення має бути неспішним, тим паче не гарячковим, а суворо поетапним і досить обережним. Успішність занять з техніки мовлення багато в чому залежатиме і від вправ, які запропоновано у цьому розділі.

Ця підбірка досить простих для сприйняття віршиків викликати у студента теплу посмішку, пробуджувати якісь, можливо, навіть дитячі спогади і породжувати світлу уяву.

Працюючи з такого гатунку вправами, студент мимоволі створюватиме сам собі емоційно світлий настрій, а опосередковано й відповідну психологічну основу для перших індивідуальних занять.

Л.Силенко

Прийшли до річки дві верби
З маленьким вербенятком.
Прийшла калина зі своїм
Малим калиненятком.
Прийшла і вільха з вільшенням,
Тополя з тополятком.
Та й залишилися тут усі,
Щоб потім гаєм розростись,
Зеленим гаєм стати.

Г.Чубач

ЗА РІЧКОЮ НА ГОРІ

За річкою нагорі
Зібралися комарі.
На кінчику патики

Танцювали гопака.
Круг маленької топольки
Танцювали вони польку,
Танцювали, веселились.
А втомились – посідали
І такої заспівали:
"За річкою на горі
Ми, веселі комарі.
Гострий ніс
І довгі ніжки –
Відпочинемо хоч трішки!"

В.Глинчак

Ходить коточок,
Понад струмочок,
Пробує воду –
Шукає броду.
Прибігла киця,
Стала свариться:
– Не лізь у воду,
Бо тут глибоко –
Жабі по око.

А.Камінчук

ІНІЙ

Усі дерева в інеї –
У білому, у синьому.
Ростуть димки над хатами
Стовпцями волохатими.
Ані шелесне вітерець,
Снігур сніжок покльовує,
Сам Морозенко-пустунець
Нам вікна розмальовує.

А.Камінчук

СВІТЛЯЧОК

Спить метелик-біланець,
Спить зелений стрибунець,
Спить ромашка і кульбабка,

Під листком заснула жабка.
А маленький світлячок
Не лягає на бочок.
Він засвічує ліхтарик
І чита собі букварик.

Б.Нижанківський

ВЕЧІР

Радять жаби раду,
Жаба радить жабі.
В раді жаби раді,
Раду радять радо.
 З кумом кум з кумою,
 Без куми кум з кумом,
 Кум, кума без кума.
З кумом кум не в раді.
Кум з кумою раді.
Раду радять радо.
Кум, кума.

В. Лучук

На куліш у ступі вовк
Спозранку просо товк.
А вовчиця над коритом
Просівала просо ситом.
Вовченятко біля тину
Кличе одуда в гостину.
Одуд каже: "Ду-ду-ду!
Я до вовка не піду."

Б.Нижанківський

РАДІСНА ЩИРІСТЬ

Ах, ти ще м'яв-м'яв киця-миця,
Тобі ще краля-ляля сниться,
А світ – це казка-небилиця
Ти – хихи-смішки щебетушка,
Ти – шу-шу шушучки до вушка,
Ах, ти пампушка, душка, мушка!
Та вже за рочків два чи три

Ти геть забудеш – ах ти, ти! –
Що я про тебе тут сказав,
Що кожне слово цілував –
І вснув на двох старих подушках!

Б.Нижанківський

ЩЕБЕТИЛО

Щебетило щебетало,
Щебетати перестало.
Все, що так нащебетало,
Пролунало – і пропало!
Що ж таке нащебетало?
Не відомо – не сказало.

Л.Куліш-Зіньків

З неба дощик капки, капки –
Мис котик вушка й лапки,
Мис спинку і животик,
Чистий-чистий чорний котик
Мишеня гука: "Привіт!
Ти у баби новий кіт?"

Л.Назаренко

Хлюп, хлюп, хлюп – хлюпоче річка
І біжить по камінцях.
Вийшла жабка із водички
У зелених, у штанцях.
Раз, два, три, чотири, п'ять –
Жабці весело стрибать!
Тут горобчик прилетів,
Біля жабки поруч сів:
Цвір-цвірінь і ква-ква-ква,
Щоб спочила голова,
Потанцюємо з тобою,
Цвір-цвірінь і ква-ква-ква.
Танцювали, танцювали,
Трохи в річечку не впали.
Сіли вдвох на бережку
Слухати річки пісеньку.

М.Вінграновський

Наїлися шпаки снігу – співать перестали.
До шпаківень, а в шпаківнях вітри ночували.
Один вітер – вітер Грудень, другий – вітер Січень.
Третій – Лютий, льодом кутий, дощами посічений.
Заплакали шпаки журно, знялись за туманом,
Прилетіли весну стріти – прилетіли рано.

Д.Чеглик

ЇЖАЧОК

Ой багато голочок
Має сірий їжачок!
Він в дубовім гаї
Листячко збирає.
Він хатиночку пухку
Мостить з листя у ярку.
Як настане грудень –
В ній він жити буде.

Робота над подібного гатунку вправами з техніки мовлення не повинна припинятися навіть тоді, коли у студента з'явиться відчуття задоволення досягнутим і він починає легковажити заняттями. За такої ситуації викладачеві варто тимчасово послабити вимоги до виконання студентом вправ. А згодом поступово треба знову підсилювати вимоги до виконання вправ з техніки мовлення.

Органи мовного апарату повинні повсякчас набирати витривалості. Професійна діяльність журналіста кидає його у різні життєво-побутові ситуації. І всі вони так чи інакше психологічно і фізично впливають на органи дихання, звукоутворення та артикуляції.

Лише тривала й ретельна робота над вправами гарантує молодому фахівцеві здатність вправно володіти голосом за будь-яких умов і наперед відчувати навіть незначні сигнали того чи іншого органу мовного апарату щодо його захворювання. Помірне і безперервне заняття вправами примножує і загальний фізичний стан молоді людини.

Запитання

- 1. Що означає поняття “техніка мовлення”?*
- 2. Які вправи належить використовувати на перших заняттях?*
- 3. Чи варто заохочувати або примушувати студента до технічної роботи над його ж мовним апаратом?*
- 4. Хто визначає особливості процесу оволодіння технікою мовлення: викладач, студент чи індивідуальні особливості мовного апарату студента?*

Модуль II

Вправи з орфоепії

Вже наголошувалося на тому, що тільки ретельне і систематичне виконання відповідних до потреб студента вправ допомагає особі набувати чіткості вимови, зміцнювати її дихання, унормовувати темпоритм мови, пробуджувати й активізувати кореневе начало голосової потуги, дарованої людині природою.

Людський голос сповнюватиметься активністю та природно-тембральною мелодійністю лише за умови, коли особа, працюючи над вправами, розуміє значення слів, які їй належить вимовляти, і те, з якою метою вона цю вправу виконує.

Лише осмислене людиною слово, злітаючи з її уст, окрилюється переконливістю і привабливістю.

На превеликий жаль, сьогодні ми майже не переймаємося питомим значенням слів, якими послуговуємося у спілкуванні з іншими людьми. Кожен із нас, перебуваючи в егоїстичному полоні власних помислів, прагнень, особистісних переконань, смаків, бажань, уподобань, сповнює ними і слова, які вимовляє.

Саме тому слова, що злітають із наших уст, не завжди позитивно впливають на психіку тих, кому ми їх адресуємо. Тож у процесі виконання вправ із техніки мовлення необхідно дбати не тільки про правильність дихання чи звукоутворення, а й прагнути до усвідомлення смислу слова, яким послуговуємося.

До того ж смисл мовленого слова може бути неоднозначним, а це є важливим для майбутнього фахівця.

Б. Нижанківський **РОЗКОЛЕНЕ СЛОВО**

Розколюю слово,
А в слові – є слово!
Розколюю знову
Те слово у слові,
І слово, у слові
Розколенім – знову!
Розколюю знову!
І знову, і знову
Є слово у слові!
Даю вам слово,
Є слово!

Усвідомлюючи смислове значення слова і чітко розуміючи мету, за для якої те чи інше слово мовець вживає, він ще й відчуватиме як пробуджується джерело його особистих позитивних чи то негативних емоцій.

В. Гей

Вдихаючи тепло своє у слово,
Я дихаю, а значить, і живу,
Топчу траву медову й полинову
І в течії тримаюсь на плаву.
 Росиста рань і тихий вечір слова...
 Які глибокі їхні кольори!
 Від слова відсвітається полова –
 Тоді воно, як золото, горить!
Тоді воно – посіяна зернина,
Що згодом стане жменею зерна.
Воно – і співу злива жайворина,
І скрипкова розпачлива струна.
 То лагідно, то звихрено й нервово,
 То шепотом, то звуком голосним
 В мені світає, гріє душу слово,
 А як мені цей світ зігріти ним?

Не знаю. Та до втоми знов і знову
Вдихаю в нього силу і чуття.
Не лиш тепло – свій дух дарую слову,
Аби світилось краплею життя.
Щоб десь комусь ця крапля оросила
Чи спраглу душу, чи сухі уста,
Аби при ній хоча б ніяковіла
Чиясь незмивна барва – чорнота.
Цілющі краплі слова можна пити
Від забуття, зурочень та зневір...
Щоб ранок вже відболеним зустріти,
Вночі лягає слово на папір.

Для цікавості з'ясуємо, що означає назва цього посібника „техніка мовлення”. Зокрема, слово “техніка” є похідним від грецького слова “техне”, що означає наука, ремесло, мистецтво, а слово „мовлення” – мовна діяльність.

Але поняття “техніка мовлення” є аж занадто загальним, тобто не зовсім конкретним.

У кожному окремому випадку вправи з техніки мовлення, якими повинна займатися особистість, мають виважено підпорядковуватись особливостям її психіки та потребам мовного апарату.

Зрозумівши мовні особливості студента і визначившись із тими вправами, які сприятимуть виправленню певного мовного ганжу, необхідно віднаходити й індивідуальну методику проведення тих вправ. Однак братися до виправлення якихось мовних недоліків студента можна тільки тоді, коли впевнені, що молода людина підготувалася до цього процесу фізично і психологічно.

Адже заняття вправами з техніки мовлення активізують не тільки ті органи, які виконують певні функції у роботі мовного апарату (голосники, язик, губи і т.д. і т.п.), а й увесь організм людини.

Коли під час роботи над вправами у молодій людині прокидатимуться позитивні емоції, то, опинившись у їхньому полоні, студент поступово, інколи і не усвідомлюючи того, формуватиме суто індивідуальні риси своєї мовної майстерності. І такі особистісні риси стовідсотково

відповідатимуть тільки його природою дарованим можливостям.

Використовуючи для занять з техніки мовлення вправи-поезії, студент опосередковано активізує власну інтуїтивність, яка, зрештою, проявлятиметься у дотриманні ним поетичного ритму, у розкритті сюжетної лінії твору. У нього виникатиме бажання осмислити вчинки та почуття героїв того поетичного твору, який слугує за вправу.

Саме таким чином, здавалося б, механічне повторювання тексту вправи уважний до навчання студент поступово перетворюватиме на творчий процес.

Не варто забувати і про те, що постійна робота над віршованими вправами сприяє розвитку й формуванню художнього мислення, налаштовує юну людину на філософсько-естетичне сприйняття всього, що її оточує.

Тож викладачеві необхідно повсякчас зважати на те, щоб поетичні вправи, над якими працює студент, відповідали не лише вимогам процесу опанування технікою мовлення, а й інтелектуальним, емоційним, естетичним потребам і смакам індивідуума. Пам'ятаймо, що навіть найефективніші вправи, якщо вони виконуються студентом формально, бездумно, користі не принесуть. Для уважного викладача та старанного і мислячого студента будь-яка вправа вже від першого її виконання прояснить: буде від неї користь конкретній особі чи ні. Робота над нею матиме позитивний чи негативний вплив на голос молодої людини.

Осмілене виконання правильно підібраних вправ уже через кілька занять почне сповнювати органи мовного апарату студента тільки його природною активністю, і голос залунає вільніше.

Лише щира природність звучання голосу складає ту основу, на якій сформується майстерність, якою людина зможе послуговуватися все життя.

Студентові та викладачеві розпочинати роботу над технічним опануванням таїнами мовлення необхідно після ретельної самопідготовки.

Це означає, що без будь-якого втручання викладача студентові треба із запропонованих у даному посібнику

поетичних творів до кожного розділу обрати по п'ять віршів різних за настроєм.

Студентові та викладачеві необхідно зрозуміти, що вірші-вправи підібрано і розташовано у посібнику-хрестоматії таким чином, щоб їхнє правильне і послідовне виконання комплексно впливало на чіткість дикції, зміцнення дихання, на досягнення тембральної благозвучності голосу тощо.

Викладачеві під час проведення індивідуальних занять не варто спонукати студента до роботи над тими поетичними вправами, які йому чомусь не подобаються.

Розпочинаючи зі студентом індивідуальні заняття, викладачеві насамперед треба осягнути емоційний, фізичний, психологічний стан молодшої людини, з якою йому належить вже за кілька хвилин працювати.

Це обов'язкове і невідкладне завдання для того викладача, який усвідомлює, що творчі натури (а ще коли це стосується юних осіб) повсякчас перебувають у вирі мінливості свого настрою. А молодь, яка ще не навчилася керувати власною емоційністю, вдається до демонстративного вияву власної удаваної безтурботності.

Будь-яка неприродність в поведінці студента, його позерська бравадність перешкоджатиме з користю виконувати вправи.

Якщо викладач спостеріг хоча б натяк на психологічний дискомфорт студента, то необхідно допомогти молодій людині повернутися до нормального психологічного стану. Найкраще це зробити, запропонувавши студентові прочитати не в повну силу всі обрані ним вірші-вправи.

Настроєве розмаїття поетичних творів відволікатиме студента від його тимчасових проблем, поступово нормалізуючи емоційно-психологічний стан, і пробуджуватиме в нього потяг до роботи над вправами.

Розпочинаємо зайняття вправами, які сприяють покращенню дикції та правильній літературній вимові.

Вправи для роботи над фонемами З, С, Ц

Зим – зім – зем – зам – зом – зум

Зи – зи – зи – зи – зи – зим

Зі – зі – зі – зі – зі – зім

Зе – зе – зе – зе – зе – зем

За – за – за – за – за – зам

Зо – зо – зо – зо – зо – зом

Зу – зу – зу – зу – зу – зум

Зи – зи – зим

Зі – зі – зім

Зе – зе – зем

За – за – зам

Зо – зо – зом

Зу – зу – зум

Б. Нижанківський

СТАДО СЛОНІВ

Заслоняє слон слона,
І слонові слон заслونا.
А слона, що за слоном,
Заслоняє інший слон,
Сам заслонений слоном,
Що його слон заслонив.

Є. Гуцало

ДИКОБРАЗ

Нащо дикобразу квас?
– Квас, – говорить, – не для нас.
Квасу не п'ємо ніколи:
п'ємо тільки пепсі-колу.
Пепсі-кола – це не квас.
Квас, звичайно, не для нас.
Отакий-то дикобраз,
що не любить пити квас!
Хоч, звичайно, дикобраз
не повинен пити квас,
бо живеться дикобразу
непогано і без квасу.

В. Кравчук

ХОРОБРИЙ ПІВЕНЬ

Лис в курник вночі заліз.
Півень клюнув лиса в ніс.
Стрепенувсь від болю лис
І торохнувся униз.
Став співати півень скрізь:
– У курник до нас не лізь,
Бо як клюну дзьобом в ніс,
То втечеш відразу в ліс.

Г. Чубач

ЗНОВУ ЗЛИВА ЗЛИВУВАЛА

Знову злива злиувала –
Всю пилюку позмивала:
З гарбузів,
Гарбузенят,
Гарбузових гарненят,
З воза,
З прутика лози,
Із листочків дерези.

Н. Забіла

ЗІНА

Зіна в зарості пішла,
Зіна зайчика знайшла.
Заховала у корзинку.
Зверху кинула хустинку.
Зайчик хитрий був як лис,
З-під хустинки втік у ліс.

А. Костецький

Заєць в лузі
сіно косить,
а зайчиха
в скирту зносить,
а малесенькі зайчата,
куцохвостики вухаті,

возять возом сіно
в хату,
Щоб було м'якенько
спати.

С. Коляда

КОЗЕНЯТА І КОЗА

Де зелена дереза,
Козенят пасе коза.
Ой, колюча дереза!
І чіпляється лоза.
Та коза-комиза
Крізь лозини проліза.
Козенятам-комизят
Зовсім легко пролізати.

Г.Коваль

Зима морозяна надворі.
Замети білі на землі.
Зоріють в небі яснім зорі,
Заснули зайчики малі.

* * *

Семен сіно віз – не довів:
Лишив сани, узяв віз.

Сим – сім – сем – сам – сом – сум

Си – си – си – си – си – сим

Сі – сі – сі – сі – сі – сім

Се – се – се – се – се – сем

Са – са – са – са – са – сам

Со – со – со – со – со – сом

Су – су – су – су – су – сум

Си – си – сим

Сі – сі – сім

Се – се – сем

Са – са – сам

Со – со – сом

Су – су – сум

В.Кобилянський

Сипле, стеле сад самотній
Сірий смуток – срібний сніг, –
Смутно стогне сонний струмінь,
Серце слуха смертний сміх.
 Серед саду смерть сміється,
 Сад осінній смуток снить, –
 Сонно сиплються сніжинки,
 Струмінь стомлено шумить.
Стихли струни, стихли співи,
Срібні співи серенад, –
Срібно стеляться сніжинки,
Спить самотній сад.

І.Низовий

Село –
Сльоза сумна, солона –
Свавільно сниться:
Синь Сули
Спиває сонце;
Спіє сонях;
Сади у сливах;
Стрекоत्याть
Сорок сто сорок соромітниць;
Струмок сокоче срібляний;
Сухі сіна; стоги соломи;
Сюркоче стежка степова;
Сірко сусідський – скучив, скаче,
Сказати словом – спекота
Сонлива... Слухай, собацюго,
Сопи собі, сумирно спи...
Сивіє склянка самогону,
Столи стомила спрага страв, –
Сиджу, соромлячись співати
Своїх сумних...
Сюркоче степ...

Б.Нижанківський

БІДНА СОРОКА І 40 СОРОК

Сорока сороці сорочечку шила
І сумно сороці таке говорила:
– Я сорок ушила сусідським сорокам,
Сама ж без сорочечки, бідна сорока.
Зібралося сорок сорок на толоці
І вшили сорочечку бідній сороці.
Раділа сорока й сороки раділи,
Знялись і в сорочечках всі полетіли.

Н.Забіла

Стоять під снігом сосни сонно.
Сидять на соснах снігурі.
Санчата на ставок з розгону
Скотились весело з гори.

С. Первомайський

Срібні дерева,
срібне гілля,
сріблом пухнастим
вкрита земля.
Срібні
у синьому небі
хмарки,
в срібних заметах
срібні стежки.
Срібний-пресрібний
ліс приберіг
білочці срібній
срібний горіх.

Г.Донець

Срібне літо, срібний вітер,
Срібні трави на лугах.
Срібні зорі, срібні віти,
Річки в срібних берегах.
Срібну пісню котить лунко
Соловейко в срібну ніч.

В. Поліщук

Сніг із вітром обійнявсь,
В хату зайчика забравсь.
Сніг...
Сніг...
Перший сніг.
В хатку бідного забравсь.

Ф.Петров

ЗАБЛУДИЛИСЯ У ЛІСІ

Леся, Лесик і Онися
Заблудилися у лісі.
Та якраз дідусь Онисим
У село вертався лісом.
І Онисим вивів з лісу
Леся, Лесика й Онисю.

Л. Силенно

ЗЕРНО

Земля важка,
холодна і тверда.
Я сплю під нею
й синіми снігами.
Це сон удаваний –
душа моя не спить.
Несу в собі я
Невмирущість
для вас,
хто буде жить
весною,
хто буде йти
під прапором
моїм
зеленим.

Л. Костенко

ЛІС НА СВІТАНКУ

Ростуть опеньки у тумані
серед сононок та беріз.
В жабо її атласному каптані
стоїть грибочок, як маркіз,
І сіє дощ дрібнесенький.
Оце уже грибнесенький!

А. Гончарова

У Барбоса всі щасливі,
Нас позвали на хрестини:
Всіх метеликів, котів,
Мишок, зайчиків, птахів.
Народилось у Барбоса
Щось маленьке і курносе.
Цілий день воно скавчить,
Ще не плаче, а пищить.
Всі раділи, танцювали
І Барбосові бажали,
Щоб маленьке цуценятко
Вік любило маму й татка.

І. Світличний

Розшумілося надворі –
Розгулялася метелиця,
А між кленів темнокорих
До стіжка стежина стелиться,
Де у вивершенім стозі
Спить Петрів батіг підсинений
Й ведмедятком у берлозі
Спочива ромашка в інеї.
Сплять зелені перелоги,
Обійнявшися із росами...
Може, й літо біля стогу
Ходить тут ногами босими?

*Ци – ці – це – ца – цо – цу
Ци – ци – ци – ци – ци – цим
Ці – ці – ці – ці – ці – цім
Це – це – це – це – це – цем
Ца – ца – ца – ца – ца – цам
Цо – цо – цо – цо – цо – цом
Цу – цу – цу – цу – цу – цум
Ци – ци – цим
Ці – ці – цім
Це – це – цем
Ца – ца – цам
Цо – цо – цом
Цу – цу – цум*

Г. Чубач

ЦІЛИЙ ДЕНЬ...

Цілий день і цілу ніч
Цвіркуни кричать на піч.
– Цвіркуники, цвіркуни,
Цей ваш крик чому сумний?
Це тому, що дні холодні!
Це тому, що ми голодні!

Д. Бродгер

Горобці - молодці
Танцювали на тоці.
Танцювали на тоці
Й цвірінчали: ці, ці, ці!
Ми знайшли на цім тоці,
Усім нам по зеренці!
Ці, ці, ці!
Хлопці взяли камінців
Та й прогнали горобців.
Ців, ців, ців!

Д. Бродгер

Зацінькала
Синиця –
Цікава
Витівниця;
– Це
Горобці
В альтанці
Танцюють
Вранці
Танці.
Ой, гуць –
Гуці!
Штанці
Куці.
Куці
Штанці
У горобців!

В. Юрченко

Жив цвіркун у лісі під дубком.
Збудував хатинку під листком,
Був веселий він, пісень багато знав
І на скрипочці чудесно вигравав.
Чепурунчик наш цвіркун, – казали всі.
Умивається він зранку у росі,
Чистить зуби щіточкою із трави,
А у школі вчиться в мудрої сови.
Кожний цвіркуна веселого любив,
Мав багато в лісі він товаришів:
Грався в піжмурки з ним коник-стрибунець.
І підспівував комарик-молодець,
А метелик фарби з квітів назбирав,
На листочку цвіркуна намалював,
Мудрий журавель читав йому казки,
Бо цвіркун любив науку і книжки.
Якщо будете гуляти в лісі, діти,
Цвіркуна того ви можете зустріти.

П. Воронько

Мила хмарко,
Хай частіше буде парко,
Проливай дощі-хлющі
На городи, на кущі,
На жита, на пшениці –
Буде хліб нам і млинці...

Вправи для роботи над фонемами Г, К, Х

Ги – гi – ге – га – го – гу
Ги – ги – ги – ги – ги – гим
Гi – гi – гi – гi – гi – гім
Ге – ге – ге – ге – ге – гем
Га – га – га – га – га – гам
Го – го – го – го – го – гом
Гу – гу – гу – гу – гу – гум
Ги – ги – гим
Гi – гi – гім
Ге – ге – гем
Га – га – гам
Го – го – гом
Гу – гу – гум

Н. Кулик

ГОРЛИЧКА

В гарненької
Горлички
Туркотливе
Горлечко.
Горличка
Туркоче,
Горличка
Воркоче:
Туркотлива
Горличка
Прочищас
Горлечко!

С. Грищенко

Горобчик сів на стовпчик.
Із хати вийшов хлопчик.
Цвірінькає горобчик:
"Це вийшов гарний хлопчик"!

В. Глинчак

Гуси білі, гуси сірі
Чом ви в вирій не летіли?
Тільки ж гуси ні гу-гу,
Посідали на снігу,
Підібрали в пір'я ноги
І ніякої тривоги.

Г. Фалькович

ГОРИЛА

Горилі горила
Про щось говорила,
Та слухать горила
Цього не хотіла:
 Бананову юшку горила
 Варила –
 Виходить, голодна горила була,
 Тому й говорити вона не могла.

В. Глинчак

Я вже хлопчик го-го-го!
Не тримаюсь ні-чо-го!
Сміло в подорож пускаюсь
І ніде не спотикаюсь.
А дорога не мала –
Від порога до стола,
Від стола – аж до порога,
То ж то треба бити ноги!

Б. Нижанківський

ІЗГОЙ КАЖЕ

Я гаркаю на горе,
Гризу, згризаю горе.
А горе горами
Згортає горе.
Я гаркаю на горе,
Гризу, згризаю горе,
Пригорнений
При горю
Горем
Пес.

Б. Нижанківський

СИЛА

Раз горили говорили,
Що вони го-го! горили!
Що горилів жадна сила,
Як світ світом, не побила!
Го-го-го, гей говорили!
Аж побилися горили!
Чи горили справді сила?
Розум – сила, не горила!

Б. Нижанківський

ОСІННІЙ ГОЙДА

Гойдався гойда на вербі
І так вигойкував собі:
– Гей, гойда, вгору, гойда вниз!
Гей, гойда гойдою завис!
Нараз урвався гойда – втих.
Розбився на сто гойд малих.
Розбіглись гойди, хто куди
І листя рознесли з верби.

* * *

У ставку з гусаком стоять гусенята й гуска.
Гусенята плюскотять, гуска носом плюска.

* * *

В горішнику горішина горішками обвішана.

* * *

Став на горіх – упав на поріг.

* * *

Через грядку гріб тхір ямку.

Л. Силенно

ЗИМНЕ

Не ходи у ці сніги –
очі заморозиш.
Не бреди у ці сніги –
не знайдеш слідів.
Не пірнай у ці сніги –
душу не успокоїш.
Не розтоплюй ці сніги –
бо схолоне серце.

Ки – кі – ке – ка – ко – ку
Ки – ки – ки – ки – ки – ким
Кі – кі – кі – кі – кі – кім
Ке – ке – ке – ке – ке – кем
Ка – ка – ка – ка – ка – кам
Ко – ко – ко – ко – ко – ком
Ку – ку – ку – ку – ку – кум
Ки – ки – ким
Кі – кі – кім
Ке – ке – кем
Ка – ка – кам
Ко – ко – ком
Ку – ку – кум

Б. Нижанківський

ПАРТНЕРИ

Крокодил з'їв крокодила.
Крокодиляча в нім сила!
Потім інші крокодили
Крокодила скрокодили.

Г. Чубач

Котик скочив на курник
В курнику піднявся крик
Тільки квочка не кричала
А крильми курчат вкривала
Котик сам собі сказав:
"Ох як я їх налякав".

Г. Чубач

КУРЛИЧІ

Курличі
Курличуть.
Курличаток
Кличуть:
– Курли,
Курли,
Курличеньки,
До річеньки,
До річеньки!

Є.Гуцало

КУНИЦЯ

Дві кунички – дві сестрички
заховались в рукавичку,
а в велику рукавицю
заховалася кунія.

О.Орач

Сім братів-малярів
В королівстві кольорів;
Кожен кольором керує,
В королівстві короліює.

Є.Гуцало

ЇЖАКИ

У саду два їжаки
наїжачили голки –
й накололи на голки

спілі яблука й грушки,
та й понесли у нору
годувати дітвору.

Б. Данилович

КОТИК

Котику, котику,
Не сиди на плотуку,
Ходи в нашу хатку,
Подай дітям лапку,
Скажи "Добрий ранок!"
Дістанеш сніданок:
Молочка горнятко,
Щоб виглядав гладко.

Б. Нижанківський

СЛОТА

Розкапалися каплі.
По каплі капля капле
І капля капле з каплі
І капає на каплі.
Ну, капай, капле, капай!
Докапують всі каплі
І викапки із капель.
На каплю капля капне
Останню каплю.

* * *

Ковпак на ковпаку, під ковпаком – ковпак.

* * *

У Кіндрата куртка короткувата.

* * *

Коваль кулю кував, кував і перековував.

В. Базилевський

Краєм оптики зору я бачу – це ти,
краєм ночі ідеш в шумовинні одеж.
Краєм світла ажурні я зводжу мости,
але ти вислизаєш у морок, о де ж
твоє матове тіло? мінливі шовки?
де очища, що в Нілу позичили блиск?

Скоро Ра уже викотить сяючий диск,
я в Єгипті твоїм переймаю піски,
краєм дотику краю сухий тамариск,
краєм слуху безмов'я пустелі ловлю,
я тебе і в пісках дожену, бо люблю...
а якщо твій зникаючий слід загублю,
краєм серця відчую безжалісний стиск –
краєм пам'яті ляжу в піщану ріллю.

Б. Нижанківський

ВЕРБА І КОРОПИ

При кладці, де лоза похила,
Верба у річці коси мила –
І раптом скрикнула; „Ах, що се?“
Два окуні вхопили коси.
 У глибину тягли щосили,
 Ось-ось були б вербу втопили.
 Ах, як вона, нещасна, мліла,
 Дрібненько плакала й тремтіла!
Молодший окунь рік до брата:
– Пустім, вона стара й горбата.
Вода спливає по волоссі,
Верба тремтить і плаче досі.

І. Низовий

Понеділок прийде покличе Вікторонька.
Посередині сяде сестра Серединонька.
На красчку присяде Четверонько тихий.
Біля нього і П'ятонька місце нагріє,

А Субботонька щиро запросить до покуття
Наймилішу Неділеньку –
Будуть вечеряти
Батько Тиждень відійде спокійно і втішено.

Є. Гуцало

ВОРОНА З ЛІСАБОНА І КРУК ІЗ ПРИЛУК

Якось стрілися –

ворона

із самого Лісабона

і дзьобатий чорний крук

із самісіньких Прилук.

Гордо каркнула ворона:

– Я – ворона з Лісабона! –

Гордо крикнув чорний крук:

– Я – з самісіньких Прилук!

Й запишалися –

ворона

із самого Лісабона

і дзьобатий чорний крук

із самісіньких Прилук.

Хи – хі – хе – ха – хо – ху
Хи – хи – хи – хи – хи – хим
Хі – хі – хі – хі – хі – хім
Хе – хе – хе – хе – хе – хем
Ха – ха – ха – ха – ха – хам
Хо – хо – хо – хо – хо – хом
Ху – ху – ху – ху – ху – хум
Хи – хи – хим
Хі – хі – хім
Хе – хе – хем
Ха – ха – хам
Хо – хо – хом
Ху – ху – хум

ХИМОРОДНИК І ХМАРИ

Хмурилася хмара
На химерну хмару:
– Ти хіба не хмара,
Хандра худорлява.
Ходиш, халясуєш,
Хамна і хабальна.
Ти хіба не хмара!

А химерна хмара
Хишками до хмари:
– Хвостишся ти, хмаро,
Хамородь ти, хоха,
Хурії ти хочеш,
Хиндею ти хвора!

Хмурилася хмара
На химерну хмару:
– Химородник ходить,
Химородить хмари.
Ти не харапудься,
Ти не хорошися!
Хапоне і хавкне,
Ти, химерна хмаро!

А химерна хмара
Хишками до хмари:
– Химородник – хнюра
Халасун, халандрусь,
Халамидник, хлистик,
Хромолаба, хиря,
Хараман, хамлюга
І халамаїдол!

Химородник слухав.
Химородник – хмарник,
Химородник – хитрий,
Химородник – хтивий
Хвать! химерну хмару,
Хмарами захмарив
І хамнув – і хвітю!
Дощ.

Є.Гуцало

ЦАР ГОРОХ І ХЛОПЧИК ОХ

Жив на світі цар Горох.
Був у нього хлопчик Ох.
Цар Горох і хлопчик Ох
скрізь ходили тільки вдвох.
Цар Горох питався:
– Ох, правда ж, добре нам удвох?
– Цар Горох, нам добре вдвох, –
радо згоджувався Ох...
Якось ставсь переполах:
загубився хлопчик Ох!
Дуже бідкався цар Горох,
що вони тепер не вдвох.
Ох і охав цар Горох –
тільки "ох"
та тільки "ох"!..
Та знайшовся хлопчик Ох –
знову радий цар Горох.
Дуже радий хлопчик Ох,
що минув переполах.
Цар Горох промовив: – Ох,
Дуже добре, що ми вдвох! –
І промовив хлопчик Ох:
– Ох і славний цар Горох!

Є.Гуцало

ТХІР

У хліві є лютий звір,
того звіра звати – тхір.
Вранці кури кудкудачуть,
як того тхора побачать.
Якби ти тхора побачив–
певно б теж закудкудачив!

Є.Гуцало

БАРАН

Тільки роги, тільки вуха
в барана стирчать з кожуха.
Чи то літо, чи зима –
він кожуха не зніма,
щоб улітку, без кожуха,
не відмерзли роги й вуха!

Є.Гуцало

КІТ

Кіт який, – мов Кіт Котович!
Хвіст в ката, – мов Хвіст Хвостович!
І куди іде Котович,
то за ним слідом Хвостович.

Д.Бродгерд

Завихрилась завірюха.
Розхилия Хоми кожуха.
Хилить гілля до даху.
Ох і холод! Ху, ху, ху!

Хитрі Химка і Христина
Заховались за хатину
Й насміхаються з Хоми
Та з холодної зими.
Хай шаліє хуртовина,
В Христі хутряна шапчина,
В Химки хустка і кожух.
Холод – сміх для цокотух.

Б.Нижанківський

ХОДЯ

По сходах тихо ходить ходя.
Хода у ході – схід за сходом.
Виходить ходя, сходить ходя,
А вранці ходя спить на сходах.

Л. Силенно

Хіба це вперше так.
Наснився сніг холодний,
мокрый.
На вулицях, в садах
глибокий.
І я одна
бреду босоніж.
Ідуть навстріч
жінки,
озуті
у модні чобітки...
А я ніде
не можу
приховать
свою безвихідь.
І тоді себе зборовши,
піднявши голову,
іду. Одна і горда,
по снігу холоднім.
Одна несу свою біду
невзугу.
Іду. І твердо знаю,
що ніде
не посковзнуся.

Діма

БІЛОЧКА

З гілки на гілку
Плигає білка!
Хвостик пухнатий
Мигтить угорі,
Білочка в хату
Ховає горіх.
Скоро вже люта
Прийде зима,
Їжу здобути
Мусить сама.

Знає вона те,
Горішка шука,
Хвостик пухнатий
Між гілок зника.

Г. Чубач

Я І МІЙ ТОВАРИШ

Заглядає в хату
Соняшник вухатий.
Чубчик золотистий.
Носик конопатий.
Встану рано-рано.
Щоб не чула мати, –
Підемо удвох ми
По селу гуляти:
Я і мій товариш
Соняшник вухатий.

Л. Силенно

ХЛІБ

Як мені хочеться хліба!
Чорного житнього хліба.
З печі – гарячого, пахучого,
З ночі обмолоченого,
Ранком оброшеного,
Жаданого, не прошеного,
З дощами літніми.

Такого, як діди їли.
З водою і сіллю,
Твердого.
Хліба чорного.

Л. Костенко

ЧОРНОБИЛЬ-2

Ліси хриплять застуджено, як бронхи.
У Зоні тиша. Тиша гробова.
Лиш мілітарним привидом епохи
"Чорнобиль-2" над лісом проплива.

Фантом, кістяк, антена дальніх
стежень,
він прихопив ті сосни під пахви.
Там спить їжак. Їжак узимку лежень.
І ніч іде з ліхтариком сови.
Там мох скубе косулька ще не вбита.
У пнях живуть древлянські ще боги.
Там все друкує ратички й копита
і вишиває хрестиком сніги.
Але, ліси розсунувши плечима,
фантом іде, куди його не ждуть,
І тільки села мертвими очима
його у далеч тоскно проведуть.
Йому не треба кленів і акацій,
ні голосів, ні мальви на тину.
Вже навіть ржавим залишком

локацій

він може думать тільки про війну.
Не ясні зорі і не тихі води.
На всі ліси нікого і ніде. А він стоїть.
Він цар Антиприроди. І на вітрах антенами гуде.

Л. Силенно

МРІЯ

Моя березнева мрія –
як біла птаха
у сніговій завії.
Як рання птаха
у сніговій завії
білій.

Моя березнева мрія –
як голуба мелодія,
пальців шукає твоїх.
Як непочата мелодія
пальців твоїх
голубих.

Вправи для роботи над фонемами Д, Т

Дзим – дзім – дзем – дзам – дзом – дзум

Дзи –зи –зи –зи –зим

Дзі –зі –зі –зі –зім

Дзе –зе –зе –зе –зем

Дза –за –за –за –зам

Дзо –зо –зо –зо –зом

Дзу –зу –зу –зу –зум

Джим – джім – джем – джам – джом – джум

Джи –жи –жи –жи –жим

Джі –жі –жі –жі –жім

Дже –же –же –же –жем

Джа –жа –жа –жа –жам

Джо –жо –жо –жо –жом

Джу –жу –жу –жу –жум

Джим – дзім – джем – дзам – джом – дзум

Дзим – джім – дзем – джам – дзом – джум

Джи –жи –жи –жи –жим

Дзе –зе –зе –зе –зем

Джа –жа –жа –жа –жам

Дзо –зо –зо –зо –зом

Джу –жу –жу –жу –жум

Дзі –зі –зі –зі –зім

Дзи –зи –зи –зи –зим

Дже –же –же –же –жем

Дза –за –за –за –зам

Джо –жо –жо –жо –жом

Дзу –зу –зу –зу –зум

Джі –жі –жі –жі –жім.

І. Світличний

ДУБИ

Дуби... Дуби...

Якої ви доби?

В якому народилися столітті?

Шумлять дуби у простір голубий,

У сніг пухкий закутуючи віти.

Дуби... Дуби...

З якої ви доби?
Чи здавна тут ви, мужністю великі?
Шумлять кремезні велетні-дуби:
– Одвіку.

В. Глинчак

Дибидиби, дибидиб...
Я знайшов, бабусю, гриб.
Як іще подибаю,
Ще один надибаю.

Г. Чубач

ДИБЕНЯТКО

Дибки, дибки, дибенятко...
Хтось дигає за телятком.
А телятко – є телятко:
Стало йти за дибенятком.
Дибки, дибки, дибенятки...
Дибенятко – тїнь телятки.

Б. Нижанкіський

ДИВО

Котилося диво
Всім людям на диво.
Дивились на диво
І мовили: диво!
Спинилося диво,
Дивилось на диво
І мовило: диво!
Всім людям на диво.
Розвіялось диво
Всім людям на диво.
Дивились: де ж диво?
І мовили: диво!

Л. Костенко

ПОЛЬОВІ ДЗВІНОЧКИ

Піднімає джміль фіранку.
Каже: – Доброго вам ранку!
Як вам, бджілко, ночувалось?
Чи дощу не почувалось?
Виглядає бджілка з хатки:
– У дзвіночку добре спатки.
Цей дзвіночок – як намет.
Тільки дощ – як кулемет.

Є.Гуцало

КІНЬ

Дзвоник є в коня. Наш кінь
дзвонить дзвоником: – дзінь-дзінь!
Дзвонить дзвоником весь день,
тільки й чується: – дзень-дзень!

Є.Гуцало

ОДУД

Грає одуд на дуду
цілий день: – Ду-ду! Ду-ду! –
Якби в нього не дуда –
не почули б одуда.

Б.Нижанкіський

КІТ БЕЗ ЧОБІТ

Ходить кіт та без чобіт
І лишає босий слід.
Де ж улітку ти бував?
Де ж ти, в кого працював?
Але кіт, як завжди кіт!
Що йому, що без чобіт!
Що йому, що босий слід!
Хвіст угору він підняв: –
Що сьогодні на обід?

Б.Нижанкіський

ІСТОРІЯ

Ходив динозавр.
Ходив бронтозавр.
Спитав динозавр
Бронтозавра:
– Чи нині – це завтра?
Спинивсь бронтозавр.
Спинивсь динозавр.
Спитав бронтозавр
Динозавра:
– Що значить – завтра?
Пішов динозавр.
Пішов бронтозавр.
На місце, де йшли.
Кудюю пройшли,
Приїхали авта.

Б. Нижанкіський

САЛАМАНДРА

Зібралась саламандра в мандри
Меандрами по олеандри.
Які там мандри в саламандри!
Не саламандрі олеандри!

Д. Бродгерд

Дзів -дзів -дзів, дзів-дзів-дзів...
Хто не знає горобців!
Дзів-дзів-дзів, дзів-дзів-дзів,
Дзів-дзів-дзів, дзів -дзів-дзів,
Ціла хмара горобців.
Як злетіли на гілляку,
Киця- в хату спереляку,
Настовбурчилася так,
Як справжнісінький їжак.
А ми вибігли із хати,
Нумо і собі співати:

Ха-ха-ха, дзів-дзів-дзів,
Ха-ха-ха, дзів-дзів-дзів,
Утікла від горобців!..

Доки ми отак співали,
Горобці не дармували:
Нам із соняха рясного
Не лишилося нічого.

Є.Гуцало

БЕЗ ДОРОГИ ХОДИТЬ ДОЩ

– Звідки дощ іде?

– Из неба!

– Де іде той дощ?

– Де треба!

Без дороги ходить скрізь
через поле, через ліс.

– А чи є у нього ноги?

– Та нащо дощеві ноги,
коли ходить без дороги!

Л. Силенно

Є в мене спогад,
маленький теплий спогад
про далеке літо:
як три дні
в мене в хаті
джмелик жив,
як три дні
пахла квітка
в мене в хаті.
Як джмелик
квітку ту
любив.

Л. Костенко

На віях тиші мерехтять сніжинки.
Зима крізь вії дивиться на світ.
Шляхи і діти їх – стежинки –
шукають вранці згадку до воріт.

Село в снігах, як чаша кришталева,
у срібних жилках скованих джерел.
Ідуть у білих каптурах дерева,
понамерзли брови у дерев,
їм білий вітер розвіває поли,
вони бредуть, похилені, на шлях,
де гайвороння, чорне як ніколи,
шматочок сонця ділить у полях.

В.Женченко

ПІСЛЯ ЛІТНЬОЇ ГРОЗИ

Громи відгомоніли.
Дощу – як не було.
Виспівують зраділо
Півні на все село.
В дощиночках сріблистих
Ген кожне деревце!
А небо – любе, чисте! –
Як мамине лице.
Все тягнеться угору
З вологої землі:
Капуста, помідори,
Квасоля, картоплі...
Палають маки, ружі
Мов племінь на щоці.
Видзьобують калюжі
Шумливі горобці.
Зраділий світ віншує
Веселку золоту!
...Отут і я квітую.
Отут і я расту.

Тльрим – тльрім – тльрем – тльрам – тльром – тльрум

Тльри –ри – ри –ри –ри –рим

Тльрі –рі – рі –рі –рі –рім

Тльре –ре – ре –ре –ре –рем

Тльра –ра – ра –ра –ра –рам

Тльро –ро – ро –ро –ро –ром

Тльру –ру – ру –ру –ру – рум
Трлим – трлім – трлем – трлам – трлом – трлум
Трли – ли –ли –ли –ли –лим
Трлі – лі –лі –лі –лі –лім
Трле – ле –ле –ле –ле –лем
Трла – ла –ла–ла –ла –лам
Трло – ло –ло –ло –ло –лом
Трлу – лу –лу –лу –лу –лум
Тлер – тлар – тлир – тлір – тлор – тлур
Тле – ре – ре – ре – ре – рер
Тла – ра –ра –ра–ра–рар
Тли – ри – ри – ри – ри – рир
Тлі – рі – рі – рі – рі – рір
Тло – ро – ро – ро – ро – рор
Тлу – ру – ру – ру – ру – рур

Б.Нижанківський

ТІНІ

Тінь тинялася під тином.
Тихо-тихо, тиню-тиню.
А над тином, понад тінню
Знову тінь – і знову тиню.
Так дві тіні коло тину
Тиню-тиню тихо з тином
Тут і там, он там, де тіні,
Ті маленькі – тіні-тіні.

Б. Заєць

Їхав комар у трамваї,
На скрипочці грав,
А що треба взяти квиточок,
Так і не згадав.
Коли раптом із'явився
Контролер-павук,
Ледь не випала та скрипка
У забудька з рук.
Спробував комарик хитрий
В двері прошмигнуть,
Але сітка павукова

Перетнула путь.
Засоромлений комарик
Враз червоний став,
Замість штрафу – павукові
Скрипочку віддав...
Йде комар, себе картає –
Не перестасе...
А в трамваї на скрипочці
Павук виграє
Ще й співає мудру пісню
До тієї гри:
– Коли їдеш у трамваї,
То квиток бери!

В. Базилевський

Занурюється недомірок-будень
в слизь мороку, глухі плачі сльоти.
Крізь листопад продертися у грудень
немов з могили власної втекти.

Аби постати в сяючій обладі
снігів лунких, їх веж сторожових.
Ми, як і флора, мертві в листопаді,
в його спектаклі граємо живих.

І тільки в грудні зміна декорацій
нам повергає нас, хоч не без втрат
сезонних, збитків та інфляцій,
яких завдав понурий листопад.

Л. Силенно

Вже скоро вишні
стануть кораблями.
Вже скоро вишні
в травень відпливуть.
Лягла холодна
стежка поміж нами,
а вишні скоро
в травень відпливуть.

В. Базилевський

ЗАВІТАННЯ

Загрозливе сонце загрожує люттю
пришельця, що флорі згинає хребти.
Вечірня калюжа вилискує ртуттю,
сигнал подорожньому – тут не пройти.

Неясно, що сталося з ніжним туманом,
з ледачим дощем, чий урвався мотив.

Щока горизонту рум'яним екраном
звістує – почався зимовий прорив.

Різкіше окреслились контури лісу,
лункіші важких поїздів голоси. –
Немов затялося летюче залізо
струснуть самовпевнений дачний масив.

Скляніє повітря, накатана схема
в гравця, що ця гра йому не первина.

І чує рослинним чуттям хризантема
крок вбивці, та все ще сміється вона.

Л. Силенно

ВЧОРАШНЬОМУ ДНЕВІ

Ти відійшов так тихо і повільно.

І двері зачинив переді мною,

як трамвай,

що тільки-но від'їхав...

У моєму серці

ще тремтить тривога,

захована від світу

і від мене

в пелюсточку

вчорашнього чекання.

Вправи для роботи над фонемами Б, П, В, М, Н

Бльрим – бльрі́м – бльрем – бльрам – бльром – бльру́м

Бльри – ри – ри – ри – риб

Бльрі – рі – рі – рі – ріб

Бльре – ре – ре – ре – реб

Бльра – ра – ра – ра – раб

Бльо-ро – ро – ро – ро – роб
 Бльо-ру – ру – ру – ру – руб
 Брлим – брлім – брлем – брлам – брлом – брлум
 Брли –ри –ри –ри –ри –рлімб
 Брлі –рі –рі –рі –рі –рлімб
 Брле –ре –ре –ре –ре –рлемб
 Брла –ра –ра –ра –ра –рламб
 Брло –ро –ро –ро –ро –рломб
 Брлу –ру –ру –ру –ру –рлумб
 Бльрим – бльрім – бльрем – бльрам – бльром – бльрум
 Брлим – брлім – брлем – брлам – брлом – брлум
 Бльрим – брлімб
 Бльрім – брлімб
 Бльрем – брлемб
 Бльрам – брламб
 Бльром – брломб
 Бльрум – брлумб

Е. Лір

ПТАХИ В БОРОДІ

– Так я й знав!
 – крикнув дід з бородою. –
 Борода мені стане бідою.
 В ній усяка пташва
 Кубла-гнізда звива,
 Порядкує мені бородою!

Переклав О.Мокровольський

Б.Нижанківський

РОДОВІД

Кульбаба мала бабу,
 Із баб кульбаб кульбабу,
 І пракульбабу бабу,
 Що мала також бабу,
 А баба пракульбаби
 Була пра-пра-прабаба
 Всім бабиним кульбабам.
 Така була кульбаба –
 Сама кульбабам баба!

Г. Фалькович

ПРО ЖАБКУ ГАПКУ

В жабки Гапки – мокрі лапки,
Бо живуть в болоті жабки,
А в болоті, як завжди,
Повно мокрої води.
Тож до тої жабки Гапки
Ти без мами не ходи.

Г. Фалькович

БАРАБАНЧИК

Баранчик придбав барабанчик,
Б'є до обіда ніжками,
А по обіді – ріжками:
Бам-бам-баранчик,
Бум-бум-барабанчик...
А далі я й не розберусь:
Сусіди ремствують чомусь.

Є. Гуцало

БОБЕР

У бобра добра багато,
у бобра багата хата,
та найбільше в ній багатство –
це бобриха й бобренятство.

Є. Гуцало

БІБ

Ну й вродив у баби біб!
Біб такий не з'їв би й піп,
тільки б з'їв попище,
бо такий бобище!

Є. Гуцало

БРЕХАЧ

Брехач
Бреше,
Бреше
Не вперше...
Розбрехався
Брехач.

Брехач,
Як держач:
Держач
Держить.
І брехач
Не мовчить.

Д. Шупта

Залило сади білило.
В білій піні далина.
Зарябіло, забіліло –
Розлилася білина.
Сяють вишні білувато –
Білобрівки біловиді.
Білобоким перекатом
Йде веснянка в оксамиті.
Білий місяць, білі зорі,
Білий камінь-білозір.
Білим сипле з ясокорів.
Білі лиця у беріз.
Даль залита болем слова,
Біло піниться весна.
Розлилась білоголова
Яблунева сивина

Є. Гуцало

НУТРІЇ

Дуже гарні в нутрій шуби
й дуже гострі в нутрій зуби,
ім потрібні гострі зуби
захищати теплі шуби

Є. Гуцало

КІНДРАТ ВБРІД БРІВ

Кіндрат
Вбрід
Брів –
Зустрів
Бобрів.
Зустрів

Бобрів,
Бобри –
У рів.
Кіндрат
Добрів –
Змокрів
До брів.

Є. Гуцало

Бабин біб розцвів у дощ –
Буде бабі біб у борщ.

*Пльрим – пльрім – пльрем – пльрам – пльром – пльрум
Прлим – прлім – прлем – прлам – прлом – прлум*

Б. Нижанківський

ПОКОТИЛО

Покотилось покотило
І котилось і котилось!
А коли вже прикотилось,
Не котилось, зупинилось.
Ось таке то покотило,
Що само себе котило.

Б. Нижанківський

САМОТНІСТЬ БЕЗНАДІЙНА

Півень піяв пів дня,
Кликав друга півня.
Перепіяв пів дня,
Не докликався півня.

Г. Чубач

ПРИЙШОВ ПЕТРИК

Прийшов Петрик до Петрика,
Просить дати вареника.
Петрик Петрика любив,
Пиріжками пригостив.
Прийшов Петрик від Петрика,
Просить в мами вареника.

Г. Чубач

Попри річку, попри став
Равлик-Павлик проповзав.
За Равликом Равлиха
Проповзала тихо-тихо.
За Равлихою помало
Равленятко проповзало.
А за ним, а за ним
Повз поважно равлик Слим.
А за Слимом – жінка Слима,
Теж Із дітками малими.
Один, два, три... Й ще одне...
Неслухняне і смішне.
Але мама його любить,
У травиці не загубить.
Ви б мені не підказали,
Скільки всіх їх проповзало?

Є. Гуцало

ПЕРЕПЕЛИЦЯ

– Пить підем! – перепелиця
підпадьомкає в пшениці.
Перепілка воду просить –
перепел їй воду носить,
бо вона йому весь день:
– Пить підем! – співа пісень.

М. Заєць

Півдня проходив
павучок,
приніс павутинок
пучок;
почав
помаленьку
привчати
панчішки
плести
павучаток.

О. Павленко

Павук перевіряв павутину.
– Пропади пропадом, –
промовляв.
Повна павутина
пилюки!
Придеться придбати
пилосос.

М. Сенчило

Продавав їжачок
На базарі піджачок:
– Дешево, купуйте,
Діточкам даруйте!
Гарний, гарний, піджачок,
Із новеньких колючок,
Теплий-претеплющий,
Трішечки колючий.

В. Кравчук

У перепелиці
Клопоти щодня,
Вчить перепелиця
Перепеленя.
Перепеленяті
Треба з кожним днем
Вчитись повторяти
Лунко: “Пить підем”.

Г. Бойко

Стриб-стриб-стриб –
Підстрибує
По стерні рідня:
Перепілка,
Перепел,
Перепеленя.

Є. Гуцало

ПАВУЧИХА З ПАВУКОМ

Павучиха з павуком
павутину ткали
і тихесенько ладком
пісеньку співали:
– Добре нам, павукам,
павутину ткати,
добре нам, павукам,
у кутку співати.
– Добре нам, павукам,
у кутку живеться,
добре нам, павукам,
їсться тут і п'ється.
– Добре нам, павукам,
в павутині жити.
Добре нам, павукам,
сонних мух ловити
– Добре нам, павукам,
павутину ткати,
добре нам, павукам,
пісеньку співати!..
Павучиха з павуком
павутину ткали
і тихесенько ладком
пісеньку співали.

Є. Гуцало

НЕ ПЛАКАЛИ

Ми плакати –
Не плакали:
Нам плакати
Нема коли.

* * *

Наш полковник полковникував, поки виполковникувався.

* * *

Перепіл підпадьомкує, перепілка підпадьомкує, а маленькі перепеленята перепіднадьомкують.

Л. Костенко

ВЕСЕЛИЙ ДОЩ

Дощ полив, і день такий полив'яний.
Все блищить, і люди як нові.
Лиш дідок старесенький, кропив'яний
блискавки вибирав в траві.
Струшується сад, як парасолька.
Мокрі ниви і порожній шлях...
Ген корів розсипана квасолька
доганяє хмари у полях.

В. Базилевський

Віддали відкупне сади
і готуються до розп'ять.
Але ще де-не-де плоди
ніби вішальники висять.
їх покарано лиш за те,
що дозріли пізніше, ніж
оте раннє та золоте,
що потрапило вже під ніж.
І благають вони – візьми,
пропонують себе мені,
Їм не витримать шал зими,
зогнивати їм по весні.
Світе милий, я теж твій плід
запізнілий, зірви хутчіш.
Аніж гнити під листям літ,
краще зараз пусти під ніж.

В. Базилевський

Свіжа пошта! Посвіжішав обрій,
січень, а побільшало тепла.
Тільки добрі мають пам'ять добру,
у недобрих пам'ять куца й зла.

Я навчився добрих шанувати,
намагаюсь зрозуміти злих,
хоч і не навчився їх прощати,
зрештою, тут мова не про них.

Ось коли в одній і тій особі
непрозора суміш зла й добра,
дай не ошукатися во зlobі,
стримай шал жорстокого пера.

Доле, ти ж витягувала з ями,
коли й тяжко гнуло в яму зло.
Річ не в тім, що є й на сонці плями,
тільки б їх на серці не було.

В. Базилевський

Просто звичка існування,
просто змаги в холосту.
Просто з круч років сповзання
в чорноту та німоту.

Просто буднів груба вовна,
просто світло і п'ятьма.
Просто туга беззмістовна
за отим, чого нема

Просто спрага. Просто спроби
прихилити горню твердь.
Просто муки та хвороби.
Просто старість. Просто смерть.

*Ви – ві – ве – ва – во – ву
Ви – ви – ви – ви – ви – вим
Ві – ві – ві – ві – ві – вім
Ве – ве – ве – ве – ве – вем
Ва – ва – ва – ва – ва – вам
Во – во – во – во – во – вом
Ву – ву – ву – ву – ву – вум*

Вим – вім – вем – вам – вом – вум

Вльрім – вльрим – вльрем – вльрам – вльром – вльрум

Врлім – врлим – врлем – врлам – врлом – врлум

Б. Нижанківський

ВІТЕР

Із бору вітер просить вітра:
– Привійсь з дороги, брате-вітре!
Привіювся з дороги вітер.
А бір – як мур. Розвіювся вітер!
Ну й вір же вітрові, як вітер,
Що скаже слово – все на вітер!

Б. Нижанківський

ВОРОНА У ВОРОЖКИ

Привела до ворони ворону ворона,
Бо ворожить воронам ворожка ворона.
Говорила ворожці вороні ворона,
Що прекрасного ворона любить ворона.
Ворожила вороні ворожка ворона,
Що прекрасному ворону люба ворона.
Ах, раділа ворона! А ворон ворони
Не зустрінув ні разу, що й знали ворони.

В. Женченко

Я СПИТАЛА ВІТЕРЦЯ

Я спитала вітерця:
– Чом ти плачеш без кінця
Вечорами та ночами?
Що немає в тебе мами?
– Так, – вітерець мені шепнув
Ще коли маленьким був,
Я, пустуючи з вітрами,
Загубив і тата, й маму...
І тепер я... І тепер я
Стукаю у вікна й двері –
Взимку,
Влітку,
Восени...
Де вони?

Л. Костенко

Сніги метуть. У вікнах біле мрево.
Антени ловлять клаптики новин.
На білий вальс запрошую дерева,
на білий вальс вітрів і хуртовин.
Хай буде сніг, і музика, і вечір.
Хай серце серцю сплачує борги.
О покладіть гілки мені на плечі,
з мого життя пострушуйте сніги!
Я вас люблю за те, що ви дерева.
Що ви прийшли до мене, що ви тут.
Зима стоїть, скляна і перкалева.
Метуть сніги. Сніги метуть, метуть...

Л. Силенно

Відкрий мені вікно своє,
відчини двері,
відхили гілку мені.
До тебе – очима широко,
до тебе – долонею відкритою,
лісе мій!
Входжу – душа повна тобою,
зелено – аж зоряно,
щебетно – пташино!
... Був ліс – та зорано.
Сумно – аж чорно...

Л. Силенко

РАНОК

Сумовите лісове мовчання
Вже колише вітер-сніговій.
Голубої музики звучання
Доторкнулося до вій.
Впевнена, смілива і розкута,
Входить юна і усміхнена зима.
Ранок, знявши темні ночі пута,
Всю її прийма і обніма.

Ми – мі – ме – ма – мо – му
Ми – ми – ми – ми – мим
Мі – мі – мі – мі – мім
Ме – ме – ме – ме – мем
Ма – ма – ма – ма – мам
Мо – мо – мо – мо – мом
Му – му – му – му – мум
Ми – ми – мим
Мі – мі – мім
Ме – ме – мем
Ма – ма – мам
Мо – мо – мом
Му – му – мум

Б. Нижанкіський

ДАРУЙ МЕНІ, МІСЯЦЮ...

Даруй мені промінь.
Звільни від втоми.
А я тобі – спомин.
У спомині – повінь,
А в повені – човен.
Даруй мені промінь –
Стеблину соломи.
Схилюся з втоми.
Бо хто ж я? Бо хто ми?
Даруй мені промінь.

Н. Забіла

ПРО МИЛУ І МИЛО

Мила
Митися
Не вміла.
Мила
Мило
З рук
Не змила.
Мама
Милила
Уміло.

Мама
З Мили
Змила
Мило.

Б. Нижанкіський

РОЗМОВА З МІСЯЦЕМ

Місяць досягає місяць.
– Місяцю, чи добрий місяць?
Каже місяць: "Теплий місяць
Місяцеві добрий місяць".
Місяцю, – кажу, – вже місяць
Досягаш ти як місяць.
Кажеш місяць? – мовить місяць, –
Я й забув, що то вже місяць!
Покотився стиглий місяць
У моє вікно – і місяць
У кімнаті в мене місяць.

Б. Нижанкіський

ДОЩ ПОБІГУЩИЙ

Прибіг із середмістя,
На передмісті – місця!
Відомо, передмістя –
Це місце перед містом.
Побігав перед містом,
Вернувсь до середмістя.
Відомо, середмістя –
Це місце серед міста.
По цілім бігав місті.
Шукав сухого місця.
Побіг на передмістя,
І не вернувсь до міста.

Б. Нижанкіський

МИЛА МИЄТЬСЯ

Мила личко, Мила,
Намилила,ї мила!
Я боявсь, щоб Мила

Та краси не змила!
Та краси не змила,
Бо краса не з мила!
Тільки з личка, Мила,
З мила піну змила.

С. Коляда

МАЛЯ-НЕМОВЛЯ

Це маля –
Немовля:
Ні слівця
Не вимовля.
Немовляток
Я люблю.
Колисаю:
– Люлі-лю!

Є. Гуцало

ГОВОРИЛО МИЛО З ШИЛОМ

Говорило мило з шилом,
що у шила – гостре рило,
а тому-то рило в шила
дуже важко мити з милом.
Ну, а шило з гострим рилом
дивувалося із мила.
Дивувалося із мила,
що чіпляється до шила.
Говорило шило милу:
– Ох, вчепилося до шила.
Відчепись мерщій від шила –
не потрібне шилу мило.
Не потрібне шилу мило:
вік живе без мила шило.
Вік живе без мила шило –
й далі житиме без мила.

Л. Костенко

Моя пам'ять плаче над снігами,
де стоять берези і хрести.
У зимові срібні амальгами
біле сонце хоче прорости.

Я живу, бо ще мені живеться.
Бо живу, дав Бог мені снаги.
Із твого невидимого серця
кров калини капле у сніги.

Л. Силенко

Прийми мене знову,
мій лісе,
мудрий і вічний.
Народи мене в травні
зеленою піснею.
Буду твоєю долею
(може, і не журливою),
буду твоєю мавкою,
буду, може, щасливою.

І. Гром'як

Каштани бринять полотняно,
І я зачудований тим,
Що пишне цвітіння весняне
З узвишся так схоже на дим.
Хоча квітування й минає,
Та я не забуду повік,
Що в світі тепліше немає,
Ніж в травні каштановий сніг.

В. Базилевський

Духовному князю годилося б княже –
астралом пов'язане гроно імен.
Що слово не зможе, те музика скаже:
Бетховен і Моцарт, Вівальді й Шопен.
Ти, музико, ліки від гріхопадіння,
ти – тайна, ти – з губ вислизаш і з рук.
Не слово було на початку творіння,

а сяюча нота, не буква, а звук.
Важкої Землі неприкаяний житель,
я вивільнив слух, ніби скинув ярмо:
та ж Він композитор – Уседержитель,
планети і зорі – то нотне письмо.

В. Базилевський
МУЗИЧНА ПОШТА

Дубовый лист виолончельный...

А. Вознесенський

Музична палаюча пошта
з околиці шле навмання
листи листопадним коштом
та музика їх зупиня.

Кружляючи, падає легко
під ноги озвучений лист,
що формою схожий на деку,
а змістом, як в хорі хорист.

Ким різьблений інструментарій
зі знаком затаєних лун?

Який неземний Страдіварі
домігся звучання без струн?

Та струни звучать десь зі схову
музично-поштових хурдель.

І вловлює слух перемову,
і вгадує – віолончель.

М.Вінграновський
ПІД ВУСОМ У ДРІМАЙЛИКА

Вві сні наш заєць знову задрімав.

Якби не в сні, то де б йому дримати?

На теплу землю вухонько поклав

І серце своє заяче під лапи.

Додому ніч собі на небо йшла,

І на зорю дивилася мурашка...

Дрімайлику тим часом зацвіла

Під вусом під самісіньким – ромашка

Є. Гуцало

НОСОРОГИ-РОГОНОСИ

Носорог у носорога
зачіпає рогом рога,
й зачіпає носом ніс
в рогоноса рогоніс.

Л. Силенно

ДЕРЕВО

Упало
На битий шлях.
Стогнало,
Розкидавши гілки,
Як руки.
Весною
Зі світу зігнали
Люди.
А цвіт
Ще тільки народжувавсь,
А світ
Ще тільки починався.
А воно стогнало
Зелено.
А воно співало
Лебедино.

Є. Гуцало

БАБА СНІГОВА

Біля Баби Снігової,
що в дворі стоїть з мітлою,
Дід мороз усеньку ніч
не стуляв сьогодні віч.
Дід Мороз – ото дідунь,
обігріє всіх бабунь,
бо, либонь, що без бабунь
Дід Мороз – і не дідунь!
А як ранок зазорів,
цілу зграю снігурів
він для Баби Снігової,

що в дворі стоїть з мітлою,
десь у небі назбирав –
снігурами уквітчав.

Вправи для роботи над фонемою Л

Льрим – льрім – льрем – льрам – льром – льрум
Льри – ри–ри –ри – ри – рим
Льрі – рі–рі –рі – рі – рім
Льре – ре–ре –ре – ре – рем
Льра – ра–ра –ра – ра – рам
Льро – ро–ро –ро – ро – ром
Льру – ру–ру –ру – ру – рум
Лрим – лрім – лрем – лрам – лром – лрум
Лри – ри – ри – ри – ри – рим
Лрі – рі – рі – рі –рі – рім
Лре – ре – ре – ре –ре – рем
Лра – ра – ра – ра –ра – рам
Лро – ро – ро – ро –ро – ром
Лру – ру – ру – ру –ру – рум
Лрім – рлим – лрем – рлам – лром – рлум
Рлім – лрим – рлем – лрам – рлом – рлум

В.Бойченко

Ластівки летять у небо сине,
Крильцями торкаються узвиш,
І трава за ластівками лине,
Й ти за ластівками вже летиш.

В.Кравчук

ЛАСТІВ'ЯТА

Задивилися хлоп'ята:
У гніздечку ластів'ята,
Та не можна їх чіпати –
Хай ростуть ластовенята.
Ластовиння у хлоп'ят,
Що чіпають ластів'ят.

Є.Гуцало

ЛИС У ЛІСІ

В лісі в листя лис забрався
й дума лис, що заховався.
Лис у листі заховався,
та над листям хвіст зостався.
Видно в лісі й поза ліс,
де сховався в листі лис.
Бо предовгий хвіст у лиса –
видно хвіст аж понад лісом.
Видно хвіст аж понад лісом,
за хвостом не видно й лісу.
Бо такий-то в листі лис,
бо такий-то з лисом ліс.

Г.Чубач

ЛАСТІВКА

Літом ластівка літає,
Ластів'ят малих навчає.
– Не лінуйтесь, ластів'ята,
Вчіться літечком літати.
Бо, як літо відлітує, –
Ми за море помандруєм.

Є.Гуцало

ЛИС ЗУСТРІВ У ЛІСІ ЛИСА

Лис зустрів у лісі лиса.
Лис із лисом обнялися,
– Здрастуй, лисе!
– Здрастуй, лисе! –
Й знову звірі обнялися.
– Ти не лисий?
– Я не лисий...
– Так чому ти звешся лисом?
– Але й ти зовешся лисом,
хоч і ти також не лисий!
– Чом я лис?
– А чом я лис?
– Бо я лисом в лісі зріс.

– І я лисом в лісі зріс. –
Й лис із лисом розійшлись.
Й розійшлися лис із лисом:

той – не лисий,
той – не лисий!
Розійшлися – та й гадали:
і чому їх так назвали?

М.Познанська

Ходять лелеки по лузі,
Ходять лелеки у тузі:
Завтра у вирій далекий
Будуть легіти лелеки.

М.Познанська

ЛИПКА

Алла
Липку
Не вгляділа:
Липка
Листя
Загубила.
З липки
Листя
Не опало, –
Липку
Ланьки
Общипали.

Н. Кулик

ЛЕЛІ

Глянь:
В лелечій
У оселі
В білих
Льолях
Милі
Лелі.
Лелі,

Леленьки
Малі
У кубельці,
У теплі.

Є. Гуцало

СПИ, ЗВІРЯТКО-ЛИСЕНЯТКО

Лис не спить,
не спить лисиця,
й лисеняткові не спиться,
не лежиться,
і лисиця лисеняткові співає,
лисенятка колихає.
– Спи, малятко,
спи, писклятко,
спи, сіреньке лисенятко,
спи, мазунчик,
спи, лизунчик,
спи, брехунчик,
спи, пустунчик,
спи, скакайло,
побігайло,
неслухняне неслухайло,
спи, малий нерозумака,
невмивака,
невзувака.
Буду тебе колихати,
обнімати і співати,
поки ти не будеш спати,
а коли заколихаю, то з тобою задрімаю.

Спи, маленьке лисенятко,
пісню я почну спочатку.
Вже заснув сіренький вовчик,
вовчик – татів славний хлопчик,
вже заснуло зайченятко –
славне мамине дитятко,
вже заснуло й козенятко –
славне цапове писклятко,

вже заснуло жабенятко –
славне жабине малятко,
вже заснуло каченятко,
із курчатком спить гусятко,
із гусятком – індичатко,
з індичатком – поросятко,
з поросятком спить телятко,
із телятком спить лошатко.
Сплять пташки і сплять звірятка,
треба спати й лисенятку,
бо воно також звірятко,
має маму, має татка,
і вони вже хочуть спати,
бо стомились колихати.
Спи, звірятко –
лисенятко,
просить мама,
просить татко,
спи, малятко,
спи, писклятко,
коли любиш
маму й татка...

Л. Силенно

КРИНИЦЯ

Билась джерельна вода –
Люди набиралися сили.
А потім
хтось посадив калину.
А потім чиясь сльоза
впала в глибоке небо.
...Посивіли роки,
і цямрин не видно.
Повна по вінця,
забута криниця.
Лиш грона калини
Цілюють
високе небо,
схиляючись...

Є. Гуцало

ДВІ ЛИСИЧКИ – ДВІ СЕСТРИЧКИ

У лисички
є сестричка.
Та сестричка –
теж лисичка.
Дві лисички –
дві сестрички –
мають коника та бричку.
Зветься коник стрибунець.
Коник – справжній молодець.
А якби не стрибунець,
був би він не молодець.
Дві лисички –
дві сестрички –
Бричку
мають із травички:
павуки її зв'язали
й двом лисичкам –
двом сестричкам –
бричку ту подарували.

Дві лисички
дві сестрички –
запрягали стрибунця
й, сівши в бричку
із травички,
поганяли молодця.
Поганяли нагайкою
із квіткою-китайкою.
В лісі сині дзвоники
кланялися конику,
кланялись лисичкам
у зеленій бричці...
І куди їм їдеться,
і куди приїдеться?
Може, й досі їдеться,
ще кудись приїдеться.
Ще кудись приїдеться,

раз так славно їдеться,
раз у лісі дзвоники
кланяються конику
і отим сестричкам
у зеленій бричці.

Вправи для роботи над фонемами Ї, Й, Г, Р, Ф

Б. Кравчук

Ішов по їжу їжачок,
На ньому шуба з голочок,
їжак по їжу йде щодня,
Бо в нього є їжаченя.

Г. Чубач

ЇЖАЧОК

Їжачок і їжачиха
Їли знайдені горіхи.
Їжачок радів: “Доспіли!”
Їжачиха мовчки їла.
Їли, їли, не доїли –
Їжачатам залишили.

Є. Гуцало

КОЖУШОК

В їжака є кожушок
із колючих колючок.
Дуже тепло їжаку
скрізь ходити в кожушку.
Коли спати він лягає,
кожушок свій не знімає.
Кіт просив у їжака
поносити кожушка.
Та їжак йому не дав,
та їжак йому сказав:
– Маєш свого кожушка,
але просиш в їжака.
А їжак твого не просить,
бо їжак чуже не носить.

Й ти чужого не проси,
й ти чужого не носи.
– Я лише пожартував! –
їжакові кіт сказав.
– Я на жарти не мастак, –
відказав йому їжак.
– Не мастак, так не мастак,
бо на те ж ти і їжак!
– Та воно і справді так, –
сумно згодився їжак. –
Зовсім я не жартівник,
жартувати я не звик.
Так вони поговорили.
Добре, що не посварились!

Г. Чубач

Йоржик з йоржиком дружив
Йому ласти він купив.
Йоржики сміялися,
йоржики раділи.
Йоржики ті ласти
И разу не наділи.

Є.Гуцало

Їжачиха і їжак
не помиряться ніяк.
– Ти колючий! Пострижися!
– Ти колюча! Не колися!
– Я колючий? Хто б казав!
– Нащо ти колючу взяв?
– Від колючого я чую!
– Я колючій не дивую!
– Не дивуєш? От дивак!
А іще ж, либонь, їжак.
– Не дивуєш? От дивачка,
а іще є либонь, їжачка...
їжачиха і їжак...

Г. Чубач

ГЕДЗЬ

Гедзь літає в чистім полі,
Гедзь у полі має волю.
Гава кряче в чистім полі,
Гава там літає вволю.
Гедзь присів на ріг корові,
Гава гедзя скоро зловить.

Е. Саталкіна

Гава крякала, літала,
Гава равлика питала:
– І чого ти невеселий,
Сам один сидиш в оселі?

Г. Чубач

РІК У РІК

Рік у рік біля воріт
Рие нірку чорний кріт.
Рік у рік скриплять ворота:
– Рив би ти її навпроти!
Рипи-скрипи, не рипіть!
Рие там, де хоче рить.

Є. Гуцало

ДЯДЬКО-РАКОЇД

Якось дядько-ракоїд
з'їв сто раків на обід.
Дядько встав. Перехрестився.
И знов до раків примостився.

Г. Дущак

Розумію друзів, рідних і знайомих.
Розумію вітру весняного подих.
Розумію також, чом печальна мати,
Чом сумують вікна у моєї хати.
Чом так засмутилась лугова стежина,
і чому, як вічність, тягнеться хвилина.
Розумію небо, розумію квіти –
Та себе так важко часом зрозуміти...

Г. Чубач

Рак ранесенько проснувся.
В черевички гарні взувся.
Срібна рибка пропливала.
Вона рака не впізнала.
Рак розсердився, роззувся
І додому повернувся.

Н. Забіла

РАВЛИК

Лізе, лізе равлик по моріжку,
виставляє равлик довгі ріжки.
А на спині в равлика хатинка.
Заболить у тебе, равлик, спинка!
Ні, не важко равлику, не важко,
бо легка хатинка-черепашка.
Та зате, як поруч небезпека,
равлику додому недалеко:
в черепашку зразу може влізти,
і вже пташці равлика не з'їсти!

Н. Забіла

РАК

Рак – ніякий забіяка.
Та є пісенька про рака:
"Рак-рак, неборак
Як укусить, буде знак!"

* * *

На річці Лука спіймав рака в рукав.

Л. Силенко

Починалася
я тобою,
як починався рік
на білій пелені
снігу,
ти росла в мені
з дощу і поля,
з місяця і вуст,

з колоска і бджоли.
Ти в усьому суцц,
наче подих –
де мій крок,
де мій погляд –
ти в усьому,
Україно.

Є. Гуцало

КІТ-РИБАЛКА

Кіт у чоботи озувся
й, підкрутивши довгі вуса,
він подався на ріку:
ловить рибу от-таку!
А не зловить от-такої,
то пускає за водою,
бо маленьку не чіпає,
хай маленька підростає
й виростає в от-таку,
щоб ходити на ріку.

Є. Гуцало

ЛОСЬ

Вовк у лося запитав:
– Ти чому рогатий став? –
Лось сказав: – Тому рогатий,
що рогаті мама й тато.
Ми ж усі тому рогаті,
щоб тебе на роги браги

В. Базилевський

Пізнього птаха-голос,
знову ти плачеш, любий.
Рветься твій голос-волос,
звідки цей розпач лютий?
ця нетутешня туга?
чом ти один без пари?
Вмерла твоя подруга?
дітки твої пропали?

Горлом звістує горе,
горлом сирітство гріє.
Горе не можна – хором,
в хорі воно – не вміє.

Соло в нічній утробі
світу тремтить і рветься.
Тільки твій плач, як в гробі,
так, як і мій, здається.

Л.Костенко

ДІД РЕВИЛО

Вікно. Туман. І гілка горобини.
Із ночі груш нападало в траву.
І дід Ревило ходить без торбини,
тому що я сьогодні не реву.
Город і поле. Довжик і стернисько.
Кудлатий пес біжить, як сіроман.
Літає голуб, і чомусь так низько.
Мабуть, крило поважчало. Туман.
Візьму я пензель і паперу клапоть
і намалюю всю цю акварель.
Туман і мжичка І не можна плакати,
бо дід Ревило в торбу забере.

Б. Нижанківський

ЖИРАФА В ШАФІ

Я замкнув жирафу в шафі
І сказав таке жирафі:
– Ти сиди, жирафо, в шафі.
Мовила мені жирафа:
– Ну, скажи, чому тут шафа?
І чому тут я, жирафа?
Я лишив жирафу в шафі
І сказав таке жирафі:
– Шафа – рима до жирафи,
А жирафа – рима шафи!

С. Кузьменко

В кольористе пір'ячко вбралися фазани,
А хвости розправили віялом вони.
У траві, над річкою, йде родина в ряд:
Фазан з фазанихою і трое фазанят.

Є. Гуцало

ФОНТАН

У колгоспі був баран.
Звався баран той –
Митрофан.
Якось вибрався баран
подивитися фонтан, –
й гайда в місто на майдан,
де і був отой фонтан.
Зупинився на майдані –
і стоїть перед фонтаном.
Дивувалися:
– Баран
задивився на фонтан!
Дивувалися:
– Баран
дуже схожий на фонтан!
А баран
той Митрофан
справді був немов фонтан.
Й думав так собі баран:
"От якби в село фонтан!
От якби в село фонтан,
а фонтан той
на майдан!
То б тоді сільський баран
мав би свій сільський фонтан,
І не їхав би баран
в місто на оцей майдан,
В місто на оцей майдан,
щоб дивитись па фонтан!"

Вправи для роботи над фонемою О

Н. Забіла

ОРЛИ

В орляток
Виросли
Вже крила:
Вгорі
Орлята
Пролетіли.
Під хмарами
Рідня
Крилата:
Орел,
Орлиця
І орлята.

О.Павленко

Обережно озираючись,
опецькуватий огірок
обвивав огорожу –
обридло огинатися
обабіч овочів.
Оснував, одпочив,
оддихався, охайно
обсмикнув огудину,
оглянув околицю.
– Оце округа, – оторопів.
Овочі, очерет.
Онде отара овець
ожинник обгризає.
Отамички осичняк,
опеньками оброслий.
Ого! Отут оселюся.
Оселився. Обжився.
Обігрівся. Осовів.
Обербенився. Огудина
обірвалася.
Одлежався. Ожив.

Вправи для роботи над фонемами Ч, Ж, Ш, Щ, Я

Чльрим – чльрім – чльрем – чльрам – чльром – чльрум

Чльри – ри – ри –ри – ри –рим

Чльрі – рі – рі –рі – рі –рім

Чльре – ре – ре –ре – ре –рем

Чльра – ра – ра –ра – ра –рам

Чльро – ро – ро –ро – ро –ром

Чльру – ру – ру –ру – ру –рум

Чрлим – чрлім – чрлем – чрлам – чрлом – чрлум

Чрли – ли –ли –ли –ли –лим

Чрлі – лі –лі –лі –лі –лім

Чрлі – лі –лі –лі –лі –лім

Чрла – ла –ла –ла –ла –лам

Чрло – ло –ло –ло –ло –лом

Чрлу – лу –лу –лу –лу –лум

Чльри – ри – ри –ри – ри –рим

Чрли –ли –ли –ли –ли –лим

Чльрі – рі – рі –рі – рі –рім

Чрлі – лі –лі –лі –лі –лім

Чльре – ре – ре –ре – ре –рем

Чрлі – лі –лі –лі –лі –лім

Чльра – ра – ра –ра – ра –рам

Чрла –ла –ла –ла –ла –лам

Чльро – ро – ро –ро – ро –ром

Чрло –ло –ло –ло –ло –лом

Чльру – ру – ру –ру – ру –рум

Чрлу –лу –лу –лу –лу –лум

Н. Забіла

Чубата чапля чванькувата

Через болото йде одна.

Чомусь з журавликом дружити

Не хоче чапелька чудна.

Є.Гуцало

ЧАПЛЯ І ЧАПЛЕНЯТА

Чапля чапа – двоє лап
на болоті: чап та чап.
А за нею чапленятка,
чапленятка-лапенятка.

П. Воронько

ЧОМУ ЧАПЛЯ СТОЇТЬ НА ОДНІЙ НОЗІ?

Чапля зшила черевички
І мерщій пішла до річки.
– Чапу-лапу, чапу-лапу,
В мене гарні черевички. –
Поки хвастала, ходила,
Черевичок загубила.
І стоїть вона в лозі
На одній своїй нозі,
Другу вгору підіймає –
Черевичка немає.

М. Стельмах

Хочеш – вір, а хоч – не вір:
В чайки шапка набакир,
Бо носила чайка сіно,
Обросилась по коліна;
Збило сіно шапку чайці,
Натрусилось у сап'янці,
Так зате дітки чайчині
Не в болоті сплять, а в сіні.

Г. Бойко

В чаплі
Чорні
Черевички.
Чапля
Чапа
До водички.

Г.Бойко

Задивилось сонечко
На маленьку Сонечку:
Сонечка умита,
Сонечка одіта,
Чисті рукавички,
У косичках стрічки,
Усміхнулось сонечко
До малої Сонечки.

Г.Бойко

– Де ти завозилася?
Де ти забруднилася?
– Я в калюжі з сонечком
Гралася в долонечки!

Є.Гуцало

ЧУБАРОЧКИ

Дві курочки-чубарочки
знайшли дві срібні чарочки, –
й відтак пішло в чубарочок,
щоб воду пити з чарочок.
Наллють води у чарочки
дві курочки-чубарочки,
й радісінькі чубарочки,
що мають срібні чарочки.
Чи є ще де чубарочки,
що мають срібні чарочки?
Немає більш чубарочок,
що воду п'ють із чарочок!

Г.Чубач

ЧОРНО

Чорно, чорно уночі.
Чорні очі у сичів.
Чорні очі, чорні крила,
Чорна тінь усе накрила...
Через чорних тих сичів
Чорно, чорно уночі.

Г. Чубач

ЙШЛА СИНІЧКА ДО КРИНИЧКИ

Йшла синичка
До кринички –
Загубила черевички.
Кіт ішов
Та й знайшов.
У торбину поклав,
Під лопух заховав.
Щоби вітер не здув
І хтось інший
Не взув.

Б. Нижанківський

СПРАВЕДЛИВІСТЬ

Качка з качкою за качку
Завели качачу драчку.
Не оставили у драчці
Ні пера на бідній качці.

Л. Костенко

СУНИЧКИ

Під маленькими яличками
у смарагдовій траві
літо виросло суничками –
то по одній, то по дві.
Ой, сестричко-яличко,
ти не дряпай моє личко,
я суничок назбираю
жменьку мамі і собі!

Є. Гуцало

КАЧКА

Гуска з гускою до качки
йшли й казали:
– Ми лякачки!
– Ти лякачка!
– Й ти лякачка,
бо удвох ідем до качки.

А якби ми не лякачки, –
По одній ішли б до качки.
– Може, качка
теж лякачка? –
запитала гуска
в гуски. –
Може, качка
теж лякачка,
раз до нас не видно качки?
– Раз до нас не видно качки,
значить, качка –
не лякачка.
А коли ми вдвох до качки, –
значить, ми таки лякачки.

Л. Силенко

Серед зоряної опівночі,
серед зоряної ночі
безсонної
виходжу,
до неба обличчям
стаючи,
про зорі
думаючи:
вони безсмертні,
зірки ці,
що їх збираю
опівночі –
золоті,
і срібні,
й зелені –
ці зорі холодні,
до кінчиків пальців
примерзлі,
що їх відкриваю,
в руки хукаючи.
...Он впала одна,
мов листок осінній
від гілки,

мов сльоза,
мов душа чиясь...
Серед зоряної опівночі,
серед зоряної ночі
виходжу,
до неба обличчям стаючи,
про зорі думаючи.

Є. Гуцало

СОНЯЧНИЙ ЗАЙЧИК

Зайчик сонячний у Жені
цілий день сидів у жмені.
Як заснув маленький Женя,
то заснув і зайчик в жмені.
Міцно спить до ранку в Жені
зайчик сонячний у жмені.
І встають уранці – Женя
й зайчик сонячний у жмені!

Г. Чубач

ЖИВ ЖУЧОК

Жив жучок між бур'янам,
Жив без тата і без мами.
Жив і жив, і не тужив,
Жовтим листям ворувив.
Жаба квакнула: “Попався!”
Жук завмер – так налякався.

Г. Бойко

Женя з бджільми не дружив –
Завжди Женя бджіл дражнив.
Женю бджоли не жаліли –
Та дражнила нажалили!
Знай!

Є.Гуцало

ЖАЙВОРИ

Жайвір жайвору співає,
жайвір жайвора питає:
– Чи на світі є країна
понад нашу Україну?!

М.Познанська

МОРЖІ

Моржі
Лежать,
Моржат
Сторожать.
Моржі
Прибережні –
Сторожі
Обережні:
Бо в сніжнім
Безмежжі –
Стежки
Ведмежі.

Г. Чубач

ЛЕЖЕНЬ

Жоржик – лежень, лежебока,
З лежебокою морока,
Женя каже: – Не лежи,
Жито жати поможи. –
Лежень каже: – Може, жалко,
Жалко, Женечко, лежанки?
Що ж, як будете ви жати,
Зможу в житі я лежати!

Г.Чубач

СТО НІЖОК

У стоніжок
По сто
Ніжок.
Всі
Сто

Милися,
Всі
Стомилися.

Г. Чубач

Журавель по жабенят
вийшов на купиння.
А вони усі підряд. –
жух! – у жабуриння:
– Журавлику-журко!
Нумо грати в жмурки!

О. Павленко

Біжать
Стежини
Поміж
Ожини,
І вже
У Жені
Ожина
В жмені.

О. Бродгерд

Жвавi женці жито жали,
На межі відпочивали.
Жук до женців каже: –Жу!
Не сідайте на межу!
На межі маленька хатка,
Там жучиха й жученятко!
– Не журися, жуче-друже!
Будемо уважні дуже.

М. Левицький

В жовтім листі – жовтий ліс,
В жовтім лісі – жовтий лис.
В жовтім лісі – жовтий лис,
Лис лисиці пише лист.
Лис лисиці пише лист,
Що у лісі падолист.

Втихли
в тиші
тихі
миші,
лиш поет
над віршем
дише.

В. Кравчук

ШВЕЯ

Швея шубу з шкіри шила.
Шубу шила ту без шила.
Не потрібне шило швеї,
Бо машина є у неї.

Д. Павлик

Я ішов, ішов, ішов
і суниченьку знайшов.
Сів,
Зі'в,
Заспівав,
Як суниченьку шукав.
Я ішов, ішов, ішов,
і суниченьку знайшов,
Сів,
Зі'в,
Заспівав...

Д. Павлик

Йшли
Лошата
З вишняку, –
Шум
І шурхіт
В сушняку.
Лошата
Стриножені
Страшенно
Стривожені.

Л. Левченко

ГРУШІ

Яша
Й Саша
Навпрошки
Йшли
Обтрушувать
Грушки.
Поспішали –
Поспішили:
Сашин
Кошик
Залишили...
Саша
Кошик
Лаштував.
Яша
Груші
Куштував

Г. Бойко

Вибіг Гришка па доріжку,
На доріжці сидить кішка,
Взяв з доріжки Гришка кішку –
Хай піймає кішка мишку.

Є. Гуцало

МУРАХИ

Маленька мурашка прийшла до мурашки,
і грають мурашки в стокліткові шашки,
і більша мураха прийшла до мурахи,
і більші мурахи засіли за шахи.

Г. Чубач

ШЕПЧЕ ВІТЕР

Шепче вітер: "Ша-ша-ша!
Шубку білочка знайшла!"
Шелестить, трава похила:
"Шубку білочка купила!"

Шепчеш ти, і вірю я:
"Шубка в білочки своя".

Л. Левченко

Я люблю блакитну мишку,
що сидить в куточку нишком,
і щовечора потрошку
їй з долонь даю горошку.

Г. Чубач

Шпак несе до нас весну із країв далеких,
Прилітають зі шпаком ластівки й лелеки.
Вже шпаківню у садку змайстрували діти.
Прилетять до них шпаки у шпаківні жити.

Г. Чубач

Над шляхом Явдошка шукала волошки.
Явдошко, волошки шукати облиш:
Над шляхом ти знайдеш один лиш спориш!

Т. Коломієць

ХОДИТЬ ОСІНЬ...

Ходить осінь долиною,
Квітчається калиною,
Квітчається, пишається,
У ясена питається:
Чи я з усіх не миліша?
Чи я з усіх не гарніша?
Хоч ти гарна, та ще й дуже,
А за літом серце тужить,
Ой за літом, за весною,
Бо йде зима за тобою.

Є.Гуцало

МИШІ ЛЮБЛЯТЬ КАЛАЧІ

Миші люблять калачі
так, що трублять і вночі.
Всі стомилися – і сплять,
а вони всю ніч їдять.
Навіть кіт ледачий спить,

не бажа мишей ловить.
Миші потім сплять весь ден
і не видно їх ніде.
Й мишам сниться,
як вночі їли вволю калачі.

Л. Костенко

БЕРЕЗОВИЙ ЛИСТОЧОК

Іще не сніг і навіть ще не іній,
ще чути в полі голос череди.
Здригнувся заєць – ліс таки осінній,
куди не ступиш, все щось шарудить!
Чи, може, це спинається грибочок?
Чи, може, це скрадається хижак?
То пролетить березовий листочок,
то пробіжить невидимий їжак...

Н. удрик-Мриц

ВИШИВКА

По жовтій доріжці
Йдуть жучки вусаті,
В вишиваній казці,
Щастя йдуть шукати.
І напевно жоден
З жучків цих не знає,
Що щастя матуся
Моя вишиває.

Б. Нижанківський

ДОЩ

Дощ іде – я їду,
У калошах, у плащі.
Я спинивсь – а дощ ні.
Бо він дощ, як всі дощі.
Треба далі йти мені.
Дощ іде – я їду.
Він згори – я внизу.
Він спинивсь – а я ні.
Може, трохи побіжу?

Я почав – він догнав.
Бо він дощ, як всі дощі,
Я в калошах, у плащі.
Дощ іде – я їду.
Ідемо удвох – і що ж?
Я весь мокрий, він – весь дощ.
Я спинивсь – а дощ ні.

Бо він дощ, як всі дощі.
Я в калошах, у плащі.
Треба далі йти мені.
Дощ іде.

Є.Гуцало

ЩУР

Заховався щур під мур.
Спить під муром: ні мур-мур.

А. Камінчик

Дощ хлющить
На зелен плющ.
Під плющем сховався
Хрущ.
Каже щиро
Хрущ плющу:
– Не боюся я дощу!

Є.Гуцало

ЩУКА

Щука в щуки ночувала,
Щука в щуки перстень вкрала!

Н. Забіла

Ще дощ іде, періщить злива,
Щенятко вимокло як хлющ.
А щиглик, щебетун щасливий,
Щебече, пурхнувши на кущ.

В. Лучук

На подвір'ї
зелен
кущ.
Над кущем
літає
хрущ.

Ми підбігли
до куща –
Над кущем
нема
хруща.

Г. Бойко

Щиглі
В кущах
Пищали,
Щоранку
Сповіщали.
– В кущах
Вітрище
Свище,
Щипає
Морозище.

Г. Чубач

ЩИГЛИКУ, ЩИГЛИКУ

Щиглику, щиглику,
Що мені робити,
Щоби річку перейти,
Щоби не втопитись?
Щиглик весело співає:
– Ще не знаю, ще не знаю!

Л. Костенко

СОЛОВЕЙКО ЗАСТУДИВСЯ

Дощик, дощик, ти вже злива!
Плаче груша, плаче слива.
Ти періщить заходився,

соловейко застудився.
А тепер лежить під пледом,
п'є гарячий чай із медом.

Б.Нижанківський

ПРИХІД ЩАСТЯ

Щастя завжди ходить пішки.
Щастя має тіці ніжки,
І дві слізки, дві усмішки,
А у руках – три горішки.
А той перший – щоб любити,
А той другий – щоб тужити,
А той третій – вільно жити.
Гей, ти любе мандрівнятко,
Зірку приведи над хатку,
Ту найпершу, ту щорічну,
Зірку ту, що сяє вічно.
Бачили ви тіці ніжки?
Щастя завжди ходить пішки!

О. Бродгед

Ой, надворі така хвища!
Дощ паде і вітер свище!
А під кущем щавлю,
Хрущ сховався від дощу.
Щавель каже до хруща:
– Я й сам мокрий наче хлющ.
Краще піди до плюща,
Та позич собі плаща!

О.Павленко

Щебетлива щиглиха
щоранку щедрувала
щигликові
щонайдзвінкішу щедрівку.
Щиглик щасливо
щулився, щоразу
щипав щиглісі
щонайсмачніший

щавель:
– Щедруй ще
що-небудь,
щебетушечко.

Д. Кіровський

НЕ ЙДИ, НЕ ЙДИ, ДОЩИКУ

Не йди, не йди, дощику,
Не ходи,
Бо наробиш, дощику,
Всім біди.

Не звертай, непроханий,
На жита,
Бо пора в нас жнивная,
Золота.

Є. Гуцало

ГОРЩИК

В мамі є великий горщик,
мама в ньому варить борщик.
І такий смачний той борщик,
що ми ладні з'їсти горщик.

Г. Чубач

Що це, щиглику, з тобою,
Що не чуть пісень весною?
Щиглик щиро поділився,
Що співати натомився.
Щоби весело співати,
Щиглик має спочивати.

Є. Гуцало

ЯКИ

– Як-не-як, – говорить Яків, –
але я не бачив яків. –
Яки в горах. Але Яків
не ходив туди до яків.

Л. Костенко

СВЯТВЕЧІР

Мороз малює у віконці.
Узваром дихає кутя.
І Маги Божа на іконці
у хустку кутає дитя.
Побудь дитиною, синочку.
Твоє дитинство золоте.
Ще вітер віє у терночку
і дерево на хрест росте.

Ще час не сплинув за водою.
Ще Юда спить у сповитку.
Он гурт з різдвяною зізодою
уже на ближньому кутку.

Поколядують і засіють.
Ще, може, буде і життя.
Ти на Голгофі вже Месія,
а на руках іще дитя.

Л. Силенко

Краю мій,
блакитна моя
тривого,
барвінкова моя
надіє,
малинова моя
перемого!..

Краю мій,
тополина моя
любове,
дозволь
у жилах твоїх
бути краплиною
крові.

Запитання

- 1. Яка роль вправ у процесі опанування технікою мовлення?*
- 2. Що об'єднує виконання технічних вправ та з'ясування етимологічних і тлумачних значень слів тих вправ?*
- 3. Чому вправи з техніки мовлення повинні відповідати психічному станові кожного студента зокрема?*

Модуль III

Дихання

Є очевидним, що на землі все живе існує завдяки щомиттєвому споживанню такої необхідної для життя газоподібної суміші, яку ми називаємо повітрям.

Людина теж, послуговуючись носом, ротом, носоглоткою тощо, постійно і з індивідуальною ритмічністю наповнює власні легені життєдайним повітрям, щоб за мить, витративши його на енергетичне забезпечення власного організму, знову наповнити уже свіжим повітрям свої легені.

Саме цей безперервно-ритмічний життєтворючий процес і зумовлює фізичний та психологічний стан людини.

Усі свідомі того, що організм, особливо дорослої людини, з кожним роком набуває певних, і, на жаль, не позитивних, змін. М'язи органів дихального апарату, який щомиті перебуває у стані життєво необхідної активності, теж втомлюються, фізично виснажуються, втрачають пружність, що впливає і на чистоту та силу звучання голосу.

Однак втрата органами дихального апарату своєї активності залежить не завжди і не лише від віку людини. Певні негативні зміни органів дихання можуть бути зумовлені шкідливими звичками, екологічними умовами, в яких людина змушена жити, та всілякими хворобами.

Найперше, мовцеві необхідно подбати про дихальні шляхи свого організму. Повітря, як одна з основних складових

людського життя має вагомо-вирішальне значення в роботі мовця.

Повітря – це основна підвалина творчо-фізичного процесу мовця у відтворенні ним фонем, слів, фраз тощо.

Саме завдяки повітрю виникають ті звуки, які, зрештою, перетворюються на слово, а слово сповнюється тією емоційно-смысловою дією, яка впливає на слухача.

Мовцеві треба навчитися використовувати взятє повітря досить ощадливо і досягти такого мовно-технічного рівня, щоб навіть якась непередбачуваність не примусила його вимовляти слова без належного на те повітряного запасу. Навіть на відтворення якоїсь однієї фонемі повітря пружним струменем повинно проходити крізь голосову щілину і змушувати голосники до легкого і вільного коливання.

У повсякденній метушні людина не переймається тим, чи правильно вона вдихає повітря, чи правильно вона його видихає, доти, доки не виникає якась неприємність із органами дихання.

Тож особі, яка прагне присвятити своє життя постійному і належно-професійному спілкуванню зі слухацькою аудиторією, необхідно повсякчас вчитися за будь-яких умов уважно слідкувати за функціонуванням усіх органів свого дихального апарату. Щоб призвичаїтися не лише відчувати, а й поліпшувати процеси вдихання і видихання повітря, пропоную вправи для зміцнення дихання

Мі – ме – ма – мо – му

Мі – мі1 – мі2 – мі3 – мі4 – мі5 – мі6 – мі7 – мі8 – мі9 – мі10

Зім – зіе – зіа – зіо – зіу

Сім – сіе – сіа – сіо – сіу

Льрім – льрем – льреам – льреом – льреум

Дзім – дзем – дзам – дзом – дзум

Джім – джем – джам – джом – джум

Бльрім – бльрем – бльрам – бльром – бльрум

Брлім – брлем – брлам – брлом – брлум

Жрлім – жрлем – жрлам – жрлом – жрлум

Жльрім – жльрем – жльрам – жльром – жльрум

Чльрім – чльрем – чльрам – чльром – чльрум

Чрлім – чрлем – чрлам – чрлом – чрлум

*Тльрїм – тльрем – тльрам – тльром – тльрум
Трлїм – трлем – трлам – трлом – трлум
Шльрїм – шльрем – шльрам – шльром – шльрум
Шрлїм – шрлем – шрлам – шрлом – шрлум
Пльрїм – пльрем – пльрам – пльром – пльрум
Прлїм – прлем – прлам – прлом – прлум
Тлїр – тлер – тлар – тлор – тлур
Фр – р – р – р ...*

Працюючи над зміцненням органів дихання студента, викладачеві не варто забувати про те, що молоді люди постійно перебувають у полоні щомиттєвих змін свого фізичного і психологічного стану. Тож варто ретельно слідкувати за мінливістю настрою студента під час занять технікою мовлення. Якщо викладач відчуває негативні зміни у настрої студента, то, уникаючи формальності виконання студентом вправ, треба переключити його увагу хоча б на виконання вправ поетичної форми. Користь від таких змін у тому, що увагою студента починає заволодівати сюжет вірша. А це означає, що молода людина мимоволі звільняє органи свого дихального апарату від власного позасвідомого психологічного і фізичного контролю. В таку мить органи дихання студента, позбувшись зайвого напруження і, перебуваючи в активному стані, легше набиратимуть природної пружності.

Для прикладу звернемося до вірша **Євгена Гуцала** "Літо крила зняло і летить над землею, як птиця".

ЛІТО КРИЛА ЗНЯЛО І ЛЕТИТЬ НАД ЗЕМЛЕЮ, ЯК ПТИЦЯ

Літо крила зняло і летить над землею, як птиця,
Крила в літа барвисті – з зелених, оранжєвих пер.
Літо лине, як птиця, і в літа в блакитних зіницях
ти завмерла, як диво, і я в здивуванні завмер.

Чи впізнає нас літо, чи літо нас це не впізнає –
адже ми не такі, як були із тобою торік!
Пам'ятає нас літо чи літо нас не пам'ятає –
хоч би чом забувать йому нас о цій літній порі...

Ти чекаєш, завмерши в блакитних зіницях у літа,
я чекаю, завмерши в блакиті далеких зіниць:

чи удасться нам знову із літом у літо летіти,
бо ми ще не спізнали всіх літніх його таємниць...

Жовті пера на крилах, і пера на крилах зелені...
Леже, літо уронить для тебе блакитне перо,
може, літо блакитну пір'їну уронить для мене –
нам би стачило пер цих на спільне блакитне крило.

Завдання цієї вправи полягає в тому, щоб студент кожен рядочок наведеного вірша прочитав **на одному диханні**, підкоряючись індивідуальному темпоритму мови.

Після кількох занять уже можна буде студентові ставити завдання щодо певного уповільнення темпоритму прочитання кожного поетичного рядочка. Пам'ятаймо, що прочитання поетичного рядочка на одному диханні зумовлюється лише фізичними можливостями дихального апарату кожного студента окремо.

Під час виконання наведених вправ варто досягти того, щоб дихання було глибоким, розмірним, сповненим індивідуально природної пружності, вільним від надривності, захеканості, проявів усілякого шипіння, скрипіння, свисту тощо.

Досягти цього можна лише за умови, якщо особа навчиться правильно дихати.

Що значить „правильно дихати”?

Правильно дихати – це вдихати і видихати повітря вільно, м'яко, легко, тихо, ритмічно, спокійно, без будь-яких судомних рухів грудної клітини і всіх органів апарату дихання.

Робота над розміреною ритмічністю глибокого вдихання повітря і подовження терміну видихання сприяє поступовому становленню пружності функціонування діафрагми, м'язів нижньої, середньої та верхньої частини легенів.

Правильно дихати – це свідомістю допомагати легеням ритмічно наповнюватися повітрям на стільки, щоб збадьорити свій організм свіжим повітрям.

Правильно дихати – це, поповнюючи кров свіжим повітрям, поступово розширювати обрії своїх мовленневих можливостей, пробуджувати і кликати до дії власний творчий потенціал

Правильно дихати – це, урівноважуючи власну психіку, черговою дозою свіжого повітря покращувати свій настрій, сповнюватися позитивною емоційністю.

Позитивна емоційність у процесі виконання вправ сприяє виникненню нових почуттів, бажань, мрій, зацікавленості в досягненні мети, що є психологічно-рушійною складовою творчості.

Правильно дихати – це сприяти вільному і чіткому функціонуванню всіх органів мовного апарату.

Правильно дихати – це, вдихаючи повітря носом, відчувати, як воно, проходячи носоглоткою, гортанню, трахеєю, бронхами, вже зігріте й очищене, потрапляє в легені.

Правильно дихати – це коли вдихання і видихання повітря не супроводжується якимось дискомфортом для всіх органів апарату дихання.

Правильно дихати – це видихати повітря значно повільніше ніж вдихати його.

Особі під час виконання вправ, спрямованих на загартування органів дихання, не можна, ба навіть шкідливо, перебувати у стані квалості, байдужості, а тим паче знервованості.

Тож перед заняттями студентові необхідно налаштуватися не лише на позитивно-психологічну хвилю, а й фізично підготуватися. Тобто:

- 1) зручно влаштуватися на стільці, тримаючи тіло рівно;
- 2) ноги повинні стояти рівно, торкаючись підлоги всією ступнею;
- 3) коліна вільно торкаються одне одного;
- 4) хребет рівний; не повинно бути навіть натяку на якесь його викривлення;
- 5) все тіло знаходиться на відстані до десяти сантиметрів від спинки стільця;
- 6) руки, злегка зігнуті в ліктях, лежать долонями донизу на ногах так, аби верхечки середніх пальців торкалися колін;
- 7) шия рівна, але не напружена;
- 8) підборіддя не опущене на груди, не підняте догори, не перехилене ліворуч або праворуч, а природно рівне;

- 9) м'язи обличчя, як і всього тіла, під час заняття знаходяться в активному, але не напруженому стані;
- 10) губи зволожені, пружкі і водночас еластично рухливі;
- 11) плечі – розправлені, не опущені, а тим паче не підняті догори;
- 12) водити очима ліворуч, праворуч, догори чи вниз під час занять не варто. Погляд має бути спрямованим рівно вперед. Саме погляд і розуміння студентом важливості чіткого і правильного виконання вправ допомогатиме йому зорганізувати всі свої зусилля на досягнення мети.

Заняття з техніки мовлення необхідно розпочати десь після десятої години ранку і не раніше сорока хвилин після того, як людина поїла. На голодний шлунок працювати над вправами з техніки мовлення не варто тому, що це шкідливо.

Ні на мить не можна забувати, що основою роботи органів мовного апарату, як і всього організму людини, є глибоке дихання. Тільки воно здатне сповнювати людину життєдайною енергією і дарувати їй усвідомлено бережливе ставлення до природності всього свого єства.

Існує кілька методик дихання, але для майбутніх фахівців такої творчої галузі, як кіно,-телемистецтво, достатньо якомога глибше опанувати методом грудно-черевного дихання. Для практичного засвоєння основ цієї системи дихання майже вистачає часу, передбаченого навчальною програмою, та фізичних зусиль і хисту навіть пересічного студента.

Кожне заняття над процесом практичного оволодіння грудно-черевним диханням необхідно розпочинати зі щирого прагнення досягти вправності у поетапному наповненні свіжим повітрям спочатку нижньої частини легенів, а вже потім спрямовувати повітряний потік на наповнення всього легеневого об'єму.

Процес вдихання повітря необхідно тримати під належним контролем. Адже надмірність повітря в організмі, як і недостатність його, є явищем шкідливим.

Істотно, що позитивного результату можна досягти лише за умови тривалого, до того ж ретельно осмисленого виконання вправ.

Відповідні вправи, особливо на початковому етапі, найкраще виконувати по 3-4 рази на день тривалістю від 7 до 10 хвилин. Допускатися фізичної перевтоми під час їх виконання не варто. Формальне виконання відповідних вправ здатне лише зашкодити молодій людині.

Активізовувати роботу над зміцненням дихання молоді людини необхідно розпочинати лише після того, як студент з-поміж запропонованих творів Лесі Українки обере для занять не менше п'яти віршів. Всі п'ять віршів треба поступово використовувати під час індивідуальних занять.

Л. Українка

Якщо прийде журба, то не думай її
Рознести у веселоощах бучних,
За столом, де веселії друзі твої
П'ють-гуляють при покличах гучних.

Ти не йди в пишний дім, де музика бринить,
Де танцюють веселії пари, –
Там ще гірше серденько тобі заболить,
Чоло вкриють ще тяжчі хмари.

І в людську течію ти не важся іти,
Де юрба стоголова, як море,
Йде, хвилює, шумить, – в ній поринеш і ти,
Не розійдеться ж там твоє горе.

Краще йди в темний гай, у зелений розмай,
Або в поле, де вітер гуляє,
На дозвіллі із лихом собі розмовляй,
Може, там його вітром розмає.

Або пісню утни голосну, не смутну,
Щоб, мовляв, засміялося лихо,
Проженеш тоді, певне, потвору страшну,
І на серденьку знов стане тихо...

Л. Українка
ДО МОГО ФОРТЕШАНО
(Елегія)

Мій давній друже! мушу я з тобою
Розстатися надовго... Жаль мені!
З тобою звикла я ділитися журбою,
Вповідувать думки веселі і сумні.
То ж при тобі, мій друже давній, вірний,
Пройшло життя дитячеє моє.
Як сяду при тобі я в час вечірній,
Багато спогадів тоді встає!
Картина повстає: зібравсь гурточок,
Провадить речі, і співа, й гука,
На клавішах твоїх швидкий, гучний таночок
Чиясь весела виграва рука.
Та хто се плаче там, в другій хатині?
Чиє ридання стримане, тяжке?..
Несила тугу криць такій малій дитині,
Здавило серце почуття гірке.
Чого я плакала тоді, чого ридала?
Тоді ж кругом так весело було...
Ох, певне, лихо серцем почувала,
Що на мене, мов хмара грізна, йшло!
Коли я смуток свій на струни клала,
З'являлась ціла зграя красних мрій,
Веселкою моя надія грала,
Далеко линув думок легкий рій.
Розстаємось надовго ми з тобою!
Зостанешся ти в самоті німій,
А я не матиму де дітися з журбою...
Прощай же, давній, любий друже мій!

Л. Українка
СОН ЛІТНЬОЇ НОЧІ
Посвята М. Ставиському

Сон літньої ночі колись мені снівся.
Коротка та літня нічка була,
І сон був короткий, – він хутко змінився
І зник, як на сході зоря розсвіла.

Чудова мрія, розкішна та ясна,
Кохано в ту ніч обгорнула мене,
Приснилась мені люба доля прекрасна.
Приснилось невидане щастя дивне.

Була я щаслива, безмірно щаслива;
Приснилось мені... та того не списать!
Де в світі є мова така чарівлива,
Щоб справжнєє щастя могла розказать?

Та сон був короткий. Ранесенько-рано
Вже зникла рожевая мрія моя, –
Туди полинула, де грала кохано
Злотисто-рожева світова зоря.

Поглянула я, що вже нічка зникала, –
І душу мою обгорнула печаль;
І тихо-тихесенько я промовляла:
«Сон літньої ночі! мені тебе жаль!..»

Я щастя не маю і в мріях не бачу,
Бо іншій мрії у серці ношу;
Коли я часами журюся і плачу, –
Я щастя у долі тоді не прошу.

Для інших і доля, і щастя хай буде,
Собі я бажаю не сну, а життя, –
Хто зо сну прокинувся, хай щастя забуде,
Йому вже до щастя нема вороття!

Л. Українка

СОНЕТ

Натура гине – вся в оздобах, в золоті. –
Останній усміх ясний посила
І краскою непевною пала,
Немов конаюча вродливиця в сухоті.
Недавно ще була вона а турботі.
Жила і працею щасливая була;
Тепер останнії дарунки роздала
І тихо умира... кінець її роботі!
Спокійно умира і листом покриває
Росинки білії, ті сльози самотні
Від сонця ясного і від людей ховає.
Натура лле ті сльози таємні
Того, що хутко ляже в смертнім сні,
В холодній, білій сніговій труні...

Л. Українка

ЗАВІТАННЯ

В темну безсонную ніч, в передсвітнюю чорну
годину,
Втомленим очам моїм вельми дивна поява з'явилась:
Темно-червонеє світло, неначе той одблиск пожежі,
Лихо віщуючий, темряву ночі розсунув.
В світлі з'явилася генія темная постать.
Довга та чорная шата, мов хмара, його покривала
І хвилювала в повітрі, як море в негоду,
Сталі холодної полиском крила широкі яснілі;
Кучері чорні та довгі спадали на плечі.
В темних та гострих очах його погляд непевний
світвся, –
Сумно дивився в простор, і палкії лилися з них
сльози.
Горе тому, в чиє серце ті сльози огнистії кануть:
Лихо та горе, всесвітню нікчемність побачить він
разом,
В серці в його запалає той племінь страшенний,
жерущий,

Що у тім погляді жевріє, – і безнадійність,
Тяжка, понура, обгорне його, наче хмара осіння.
Скована жахом, я погляд спустила додолу.
Він же промчав, наче вітер, і зник у просторі.
Темрява знов залягла, ще чорніша, ще глибша.
Вечір був місячний, ясний, і зорі лагідно сяяли;
Тихо було у повітрі, вітрець тільки часом
Легким крильцем повівав – і далеко, далеко
Із-за гори десь доносився гук від вечірнього дзвона.
Довгая біла стяга простелилась від срібного сьйва
В хаті моїй, – надто ясно вже світач рогатий
Ночі тієї світив. Якась тінь у тім сьйві з'явилась,
Легка, блакитна, прозора і невиразна, як мрія.
Геній то був, але геній не той, що з'являвся
Темної ночі тоді, коли жахом скував мою душу.
Тихо стояв він, і ледве що маяла шата прозора;
Кучері яснії, легкі вилися над чолом лагідним,
Білії крила сріблясті леліли у місячнім сьйві,
Яснії очі були, і погляд їх був, наче промінь;
Любо всміхався, від усміху того у серці
Радісна, тиха надія, мов квітка лілеї, розквітла.
Людська недоля будила не розпач в мені, а бажання
Кращої долі, яснішої, – той ідеал мені сяяв
В погляді яснім, і серце за ним поривалося линуць.
Він подивився на мене журливо – і серцем я вчула
Що у небесні простори несила моя ще полинуть...,
Зник він, як мрія, як срібний туман проти сонця.
Зоря на небі рожева уже починала займатись,
Із-за гори десь доносився гук від далекого дзвона...

Л. Українка

ВОРОГАМ

(Уривок)

...Вже очі ті, що так було привикли
Спускати погляд, тихі сльози лити,
Тепер метають іскри, блискавиці, –
Їх дикий блиск невже вас не лякає?
І руки ті, не учені до зброї,
Що досі так довірливо одкриті

Шукали тільки дружньої руки,
Тепера зводяться від судороги злості, –
Чи вам байдуже про такі погрози?
Уста, що солодко співали й вимовляли
Солодкі речі або тихі Жалі;
Тепер шиплять від лютості, і голос
Спотворився, неначе свист гадючин, –
Що, як для вас жалом язик їх буде?...

Л. Українка

ПІВНІЧНІ ДУМИ

Згинули мрії, і темрява слід їх закрила...
Ледве що зникли, а в мене вже знов над чолом
Полум'ям віють огненні широкії крила,
Мрія новая літа надо мною орлом.
Мов зачарована, слухаю голос надземний:
«Ти блискавицею мусиш світити у тьмі,
Поки зорею рожевою край твій освітиться темний,
Треба шукати дороги тим людям, що ходять в ярмі.
Глянуть всі ті, що живуть у великій темниці.
Скажуть: «Се в нашій країні настала весна, –
Грають по небі зірниці, ясні блискавиці,
Темна ще ніч, та вже хутко минеться вона».
Мріє новая! твій голос і крила огнисті
Ваблять мене, я піду за тим світлом ясним
Через простори і дикі дороги тернисті,
Так, як Ізраїль ішов за стовпом огняним.
Знаю, куди ти мене поведеш за собою:
Там без упину лютує страшна, невисипуща війна,
Люди там гинуть у тяжкому лютому бою,
Кров там не ллється, панує там смерть потайна.
Кличеш? Я йду! за тобою усюди долину,
Знов повернуся у той занапашений край,
Де, може, волі не буде мені до загину.
Мріє новая, з тобою і там буде рай!

Л. Українка

AVE REGINA!

Безжалісна музо! куди ти мене завела?
Навіщо ти очі мені осліпила згубливим промінням
своїм?
Навіщо ти серце моє одурила, привабила маревом
щастя?
Навіщо ти вирвала в мене слова, що повинні б умерти
зо мною?

Ти квітами серця мого дорогу собі устелила,
І кров'ю його ти окрасила шати свої,
Найкращії думи мої вінцем золотим тобі стали,
Ти, горда цариця, мене повела за собою,
Мов бранку-невільницю в ході твоїм тріумфальнім.
Іду я окована міцно, і дзвонять кайдани мої.
Ти, владарко, все одбираєш од мене, –
Усі таємні свої скарби тобі я повинна віддати,
І килим, що виткали мрії, під ноги тобі простелити.
Моє божевілля собі ти взяла за актора,
Щоб грало закохані ролі тобі на потіху.
Невже тобі заздро, богине, на вбогее щастя моє?
Те щастя, – то був тільки сон. Ти голосом гучним
Від нього мене пробудила, гукнувши:
«Прокиньсь, моя бранко, ти мусиш служити мені!
Співай мені пісню, ту пісню, що спить в твоїм серці.
Торкни ту струну в своїй арфі, що досі іще не бриніла,
Всі струни озватися мусять хвалою мені,
Я дам тобі пишні дарунки, забудеш недолю свою»
Даремне хотіла я арфу свою почепити
На вітах плакучих смутної верби
І дати велику присягу, що в світі ніхто не почує
Невільничих співів моїх.
Ти глянула поглядом владним, безжалісна музо,
І серце моє затремтіло, і пісня моя залунала,
А ти, моя владарко горда, втішалася піснею бранки,
І очі твої променіли вогнем переможним,
І вабив мене той огонь і про все заставляв забувати.
Все я тобі заспівала, і те, чого зроду нікому,

Навіть самій собі, вголос казати не хтіла.
Все ти від мене взяла. Де ж твої подарунки, царице?
Ось вони, пишні дари: сльози – коштовні перли,
Людське признание – холодний кришталь,
Смуток мене одягає чорним важким оксамитом,
Тільки й скрашає жалобу – жалю кривавий рубін.
Гарна одежа для бранки, що йде в тріумфальному ході.
Радуйся, ясна царице, бранка вітає тебе!

Л. Українка

УРИВКИ З ЛИСТА (До І.М. Ст-ка)

Товаришу мій! не здивуйте з лінивого вірша.
Рифми, дочки безсонних ночей, покидають мене,
Розмір, неначе химерная хвиля,
Розбивається раптом об кожную малу перешкоду,
Ви даремне шукали б у ньому дев'ятого валу,
Могутньої хвилі, що такт одбива течії океану.
Думки навіває мені тепер Чорнеє море –
Дике, химерне воно, ні ладу, ні закону не знає:
Вчора грало-шуміло воно
При ясній, спокійній годині,
Сьогодні вже тихо й лагідно до берега шле свої
хвилі,
Хоч вітер по горах шалено жене сиві хмари.
Так би й лежала я завжди над сею живою водою,
Дивилась би, як без жалю сипле перли вона й
самоцвіти
На побережне каміння,
Як тіні барвисті від хмарок злотистих
Проходять по площині срібно-блакитній
І раптом зникають,
Як білая піна рожевіє злегка,
Немов соромливе обличчя красуні,
Як гори темніють, повиті у білі серпанки,
Вони так спокійно стоять,
Бо їх стереже колонада сумних кипарисів,
Поважних, високих...

Л. Українка

ВЕСНА ЗИМОВА

Тихо і тепло, так наче і справді весна.
Небо неначе спалахує часом від місяця ясного світла,
Міняться білі хмаринки то сріблом, то злотом.
Ледве на місяць наплине прозора хмара,
Коло на ній засія, мов одсвіт далекий веселки.
Зорі між дрібними хмарками наче таночки заводять,
Сніг на верхів'ї узгір'я блищить так яскраво,
Що видається не раз, мов займуться раптом вогні
вартові;
Матовим сріблом білють дахи на будинках,
Тіні різкі вирізняють балкони, тонкі балюстради,
А кипариси між ними здаються високими вежами
замків,
Листя широке магнолій, важке, нерухоме
Кованим сріблом здається;
Тінь фантастична латаній лягла на блискучий поміст
мармуровий.
Лаври стоять зачаровані, жоден листок не тремтить,
Тихо в садку, тихо в місті, бо пізня година.
Вже й на горі, у будинках вогнів небагато лишилось
Злотом червоним горіти. – Скрізь тихо;
Тільки потік невидимий гірський, як млиновеє коло,
шумить,
Пісня часами озветься десь, ледве лунає...
Часом по вулиці люди проходять безгучно, мов тіні,
Море далеко леліє так ніжно, як мрія.
Легкі тумани серпанками сонні долини вкривають.
Тихо і тепло... І сон не бере, і робота не йде.
Я походжаю по свому балконі, що довгий, високий,
Мов корабельний чердак. Видко звідти всі гори,
Неба широкий намет і далекеє море,
Звідти легше й думкам розлітатись по всіх країнах...
Довго я так походжала, а мрії та думи снувались,
Мов на коловроті прядиво тонке; порветься та й знову
прядеться.
Часто літали думки мої в сторону рідну, –

Снігом повита, закована льодом, лежить вона ген за
горами.

Інші гори згадалися мені, вулиці інші й будинки,
Тільки той самий ясний місяченько освічує її в сю
хвилину

Хто там спить? хто не спить? в кого в вікні видко
світло?..

Раптом чогось я згадала велику, сувору будову,
Брами з важкими замками, сторожу й високу ограду,
А за огорою – вас, мій товаришу, в клітці тюремній.
Що, коли ви не спите в сю хвилину?

Що, коли місяць крізь ґрати освічує стіни порожні
Світлом холодним і жаским? – Ви, може, в вікно
подивились,

Може, вам видко при місяці місто, і вулиці, й гори...
Сон не бере, і робота не йде, ніч така ясна і – довга...
Раптом зійшла я з балкона і двері засунула міцно.
Тяжко чогось мені стало в тому чарівному садочку.
Зорі чогось затремтіли, і небо стемніло,
Може, туман застелив, може, погляд у мене змінився...

Л. Українка

РИТМИ

Де поділися ви, голоснії слова,
що без вас моя туга німа?
Розточилися ви, як весняна вода
по ярах, по байраках, по балках.
Чом не станете ви, як на морі вали,
не гукнете одважно до неба,
не заглушите туги прибором гучним,
не розіб'єте смутку моєї душі
міцним напрасним натиском бурі?
Я не на те, слова, ховала вас
і напоїла крив'ю свого серця,
щоб ви лилися, мов отрута млява,
і посідали душі, мов іржа.
Промінням ясным, хвилями буйними,
прудкими іскрами, летючими зірками,

палкими блискавицями, мечами
хотіла б я вас виховать, слова!
Щоб ви луну гірську будили, а не стогін,
щоб краяли, та не труїли серце,
щоб піснею були, а не квилінням.
Вражайте, ріжте, навіть убивайте,
не будьте тільки дощиком осіннім,
палайте чи паліть, та не в'яліть!

Л. Українка

Ой, здається – не журюся, таки ж я не рада,
чогось мені тяжко-важко, на серці досада.

Ой кину я ту досаду геть на бездоріжжя,
зійшла моя досадонька, як мак серед збіжжя;
а я той цвіт позриваю та сплету віночка,
кину його, червоного, в воду до поточка:
пливи, пливи, мій віночку, до самого моря,
може буря тебе втопить, чи не збудує горя.

Ой розбила вінка буря, таки ж не втопила,
а від нього синя хвиля геть почервоніла.

Гірка вода в синім морі, гірко її пити;
чом я свою досадоньку не можу втопити?

Ой піду я в бір темненький, там суха смерека,
як розпалю ясну ватру, видно всім здалека.

Запалала при смереці смолова ялиця;
горить моя досадонька, мов сухая глиця.

Розбуялась досадонька з вогнем на просторі,
розсипала палкі іскри, мов яснії зорі.

Як упаде з гори іскра, наче з неба зірка,
та як влучить в саме серце, – доле ж моя гірка!..

Лежи ж тепер, досадонько, тут у серці тихо,
буду тебе колихати, чи не присплю лихо.

Притулишся до серденька, мов дитина рідна,
буде тобі з мого серця колиска вигідна:
що раз вдарить кров живая, колиска шибнеться...
Ой спи, дитя, вдень і вночі, поки серце б'ється!..

Л. Українка

Ти, дівчино, життям розбита, грай!
Грай на оцих людьми розбитих струнах,
Ачей же так гармонії осягнеш,
Її ж було в твоїм житті так мало...
О, не вважай, що криком, а не співом,
Акорди перші залунають. Грай.
Адже й твоє життя так починалось.
Де ж потім ти взяла ті ніжні тони,
Що навіть злих людей до тебе привертали?
Ти їх знайшла в своїм розбитім серці,
Невже не знайдеш їх в розбитих струнах?
Грай. – Ось оця струна зовсім порвалась,
Ти не торкай її; ся так ослабла,
Мов тетива в дитячій самострілі,
Торкнулась її злегенька, ледве-ледве
Вона озветься тихо, мов луна
Себе самої. Як рука натрапить
На ту струну, що ствердла від мовчання,
Шарпни струну безжалісно, потужно
І брязни в неї, наче на пожежу.

Л. Українка

Ти не хтів мене взяти, полишив мене тут на сторожі,
Ти мені заповідав скрасити могилу твою
В білий мармур, і плющ, і криваві осінні рожі,
Ти мені заповідав носити жалобу мого
Так, як носять в легендах царівни мовчазні, хороші.
Довго ждять мені, друже, ще мармур не тесаний твій,
Ще немає на чому повитись плющу жалібному,
Не цвітуть ще осінні троянди в порі весняній,
Камінь, темряву й кров маю тільки ще в серці сумному,
Не здаюся я царівною людям в жалобі моїй.

Ох, як часто мене опановують сни зловорожі,
Сниться все, що я голову радо на страту несучи,
Але то тільки сни, – я повинна стояти на сторожі,
Бо мені заповідано в спадок жалобу й красу,
Білий мармур, і плющ, і криваві осінні рожі...

Л. Українка

СПОГАД З ЄВПАТОРІЇ

Море стелиться чорним, важким оксамитом,
небо чорне і хмарне тяжіє вгорі,
тільки де-не-де, мов передсмертним останнім привітом,
промовляє зоря до зорі.

Невидимками крадуться чорні ворожії хвилі,
тихо, тихо, мов хитрих злочинців гурти,
і причаїли гомін, і скрили всі гребені білі, ледве дишуть...
підкрались і вдарили зразу в борти,

потрясли корабель наш і з реготом геть відкотились...
Знову тиша і знов темна сила таємно чига...
Від вогнів вартових дві дороги на морі зустрілись:
смуга мертво-зелена й криваво-червона стяга.

Ледве мріє, - мов привид, далекеє сонннеє місто,
ні вогнів, ані гуків музики до моря не.
Тихо гак, наче вимерло в світі навколо все чисто,
тільки море зосталось, а в ньому щось чорне і зле.

Запитання.

- 1. Яким має бути дихання людини?*
- 2. Що означає поняття "правильне дихання"?*
- 3. Які особливості методи грудно-черевного дихання?*
- 4. Чим мають різнитися процеси вдихання і видихання повітря?*
- 5. Що означає фізична і психологічна підготовка студента до занять технікою мовлення?*

Модуль IV

Голос

Телерадіожурналістові буде не зайвим повсякчас дбати про те, щоб голос його мав тембральну благозвучність.

Тембральна невиразність чи інтонаційна моралістичність у голосі є ознакою не лише невисокої професійної, а й надмірного ставлення журналіста до слухачів.

Журналістові телерадіоефіру необхідно оволодіти такою майстерністю, яка у процесі розкриття провідної думки тієї чи іншої інформації обов'язково привертатиме увагу слухачів.

Пам'ятаймо, що витончено-уяскравлена стриманість емоцій, які бринять у голосі, полонить слухача. Слухач поза своєю волею починає стежити за тим, про що йдеться в інформації.

Своєю увагою слухач підтримує журналіста. Якщо ж телерепортер не осмислив і не відчув того, про що веде мову, і намагається власну непрофесійність завуалювати ілюструванням удаваних емоцій, то це викликає недовіру, що зрештою виливається у неуха аудиторії.

То ж кожному, хто прагне спілкування з аудиторією треба всіляко уникати будь-якої формальності у своєму творчому спілкуванні зі словом, яке і покликане поєднати телерадіожурналіста зі слухачами.

Усім, хто щиро прагне оволодіти усним словом (викладачам, лекторам, ведучим телерадіопрограм), необхідно перш за все навчитися чути свою власну мову, свій голос без застосування всіляких технічних засобів. Тільки почувши та ретельно осмисливши, як насправді ви володієте своїм голосом, вам буде під силу усвідомити його тембральні відтінки, зрозуміти причини темпу та ритму вашої мови, збагнути мовні вади, виявивши першопричини їх появи, і, зрештою, визначитися із тими мовно-технічними вправами, які допоможуть усунути ті вади.

Здатність чути свій голос допомагатиме вам оперативно усувати різкість вашого голосу, інтонаційну категоричність або кволість чи якість сюсюкання. Все то є ті риси, які йменуються мовними вадами. А будь-які мовні вади є отим негативом, який шкідливо впливає на психіку слухачів.

Вміння чути себе повсякчас переконуватиме вас в тому, що голос повинен бути виразним. Адже це та мелодійна стежина, яка вестиме вас до свідомості слухачів, до їхніх сердець.

В одинадцятитомному Словникові української мови зазначено, що голос є сукупністю різних щодо висоти, сили і тембру звуків, які видає людина за допомогою голосового апарата.

Голос – засіб для озвучення людиною власних думок, почуттів, переконань. Голос є виразником внутрішнього стану мовця, його духовності. Кожен голос має свій тембр, тобто характерне забарвлення звуку, за яким розрізняють звукові тони навіть однакової висоти, і завдяки якому звучання одного голосу відрізняють від іншого.

Голоси людські досить різні:

– **сиплі голоси та приглушені:** у них чується шипіння і присвистування;

– **глухі голоси** чуються нечітко, незрозуміло;

– **гугняві голоси** сповнені носового звукового відтінку;

– **хрипкий голос**, як правило, переривається, супроводжується звуком нечистого тону;

– **шепелявий голос** – голос, який звуки (с, з) відтворює як шиплячі (ш, ж);

– **верескливий голос** – високий неприємно-пронизливий;

– **млявий голос** – позбавлений активності, живості, бадьорості; у такому голосі відчутно уповільненість, байдужість;

– **монотонний голос** – одноманітний, позбавлений урізноманітнених тембральних коливань;

– **різкий голос** – сильний, позбавлений благозвучності (чемності, лагідності);

– **голоси, сповнені сюсюкання** – це коли шиплячі звуки вимовляються як свистячі.

Зауважу, що такі та подібного гатунку голоси не прикрашають професійного телерадіожурналіста.

Слід наголосити й на тому, що наявність у мові всілякого штибу недорікуватості, заїкуватості, бурмотіння, торохкотіння, шамкання тощо негативно впливають на психіку слухачів. Тож кожен, хто опановує телерадіожурналістику, повинен сам дбати, аби його голос за будь-яких умов був чітким, благозвучним. А

для того, щоб усувати мовні негаразди, надавати людському голосу чистоти й милозвучності, і, водночас, ще й активізувати мовний апарат, зміцнювати дихання, й існує техніка мови, якій і присвячено даний посібник.

Як уже зазначалося, процес зміцнення голосу, облагородження його тембральності найкраще розпочинати поступово, але осмислено копіткою роботою над досить легкими вправами.

Заняття із нескладними вправами не завдадуть шкоди органам звукоутворення, і водночас допомагатимуть викладачеві м'яко й обережно виявляти рівень зладженості у функціонуванні органів звукоутворення кожного студента окремо. Під час занять викладачеві дуже важливо відчувати мінливі особливості тембру і природно-фізичні можливості голосу молодшої людини та її психологічну готовність до занять.

Відразу наголошую, що за змістом вправи можуть повторюватися у кількох осіб. Однак манера і творчо-індивідуальні прийоми їх виконання повинні істотно різнитися. Таку відмінність зумовлюють особистісні фізичні та психологічні властивості голосу й організму кожного студента.

Усвідомлене кристалізування позитивних рис власного голосу вимагає від молодшої людини тривалої та обов'язкової безперервної праці. Водночас викладачеві і студентіві не варто забувати про те, що навіть потужний, тембрально благозвучний голос, не пройнятий думкою, не зігрітий щирістю емоцій, не приваблюватиме слухачів.

Тож навіть технічні заняття обов'язково треба наповнювати логікою мислення молодшої людини і її природною чуттєвістю.

Цьому прямо й опосередковано сприятимуть ліричні або навіть і веселі поетичні твори з чіткою сюжетною лінією. Такі, здавалося б, легковажні вправи своєю позитивною настроєвістю повертають молоду людину до стану її природної емоційності. Відповідний психологічний стан, хай злегка, але нівелює нервові напруження студента і пом'якшує фізичний вплив на його голосники під час виконання ним вправ.

У процесі роботи над зміцненням голосу студентіві слід вчитися долати не надто значні тимчасові недуги власних

органів мовлення, щоб вирівнювати різкість, тьмяність, сиплуватість звучання свого голосу.

Викладачеві, якщо він не лише з'ясував, а й усвідомив тонкощі всіх вимог, які перед ним ставить індивідуальна особливість голосового апарату тієї чи іншої молодої людини, належить поступово, та досить обережно і водночас наполегливо посилювати свої вимоги до виконання студентом вправ.

Обережність викладача у цій справі зумовлена тим, що працює він зі складним і досить вразливим організмом, яким є людський мовний апарат.

Викладачеві не можна забувати про те, що під час занять студентові доводиться підсилювати фізичний вплив на власні органи дихання та звукоутворення, активізувати свої емоційні зусилля, аби досягти пружної легкості й інтонаційної рельєфності у благозвуччі власного голосу.

Тож підсилюючи прискіпливість до виконання студентом вправ, викладачеві необхідно урізноманітнювати і самі вимоги.

Упродовж занять необхідно досягати такого рівня виконання вправ, завдяки якому поступово формувалася б індивідуальна фахово-творча манера, яка б логічно впливали не тільки на розвиток, зміцнення потужності, на розширення його діапазону голосу, а й надавала йому тембральної благозвучності.

Пропоную до уваги викладачів і студентів підбірку поетичних творів-вправ, виконання яких допоможе тим, хто щиро бажає зміцнити власний голос.

Б.Нижанківський

ДУМКА

Вона прийшла, а де була?
А там була, звідкіль прийшла.
А як пройшла – вже не була.
Туди пішла, звідкіль прийшла.

Є.Гуцало

Хто живе у березах, а хто у дубах.
Хто живе в соловейках, а хто в голубах.
Хто у пісні живе, що в народі живе,
що народ український бере за живе.
Хто живе – як проміння померлих зірок.

Хто живе – як четвертий чорнобильський блок...
– Ну й живете, українці!
– Живемо і мрем, а поживши і вмерши,
Ми знову живем!

Г. Фалькович

ЯК НЕЛЕГКО ЖИТИ ЗМІЮ

Я чудово розумію,
Як нелегко жити змію:
В баскетбола він не грає,
Бо у нього рук немає,
І штанів не надіває,
Бо у нього ніг немає.
Ще й до того він без вух –
В животі у змія слух,
А співає – страх бере:
Так шипить на ноті "ре".
Тож як схочеш, друже, ти
Записати ті хіти,
Приїжджай до нас у Київ –
До моїх знайомих зміїв.

М.Рильський

Віє вітер з-за воріт,
У воротах сірий кіт.
Вітер сірому котові
Чеше вусики шовкові.
Ясне сонце вплива,
Коту спинку пригріва,
Кіт муркоче, кіт муркоче,
Ніби щось сказати хоче.

Г.Фалькович

КАЧЕННЯ І ГУСАЧОК

На подвір'ї в тьоті Мусі
У паркані – дірочки:
Там гуляли білі гуси
І біленькі качечки.

І в сусідки тьоті Дусі
У паркані дірочки:
Там рябі гуляли гуси
І рябенькі качечки.

Дреньки-бреньки, дреньки-бреньки:
Подружили, як рідня –
Гусачок один біленький
І рябеньке каченя.

Ходять в гості пташечки
Крізь парканні дірочки
Та й складають віршечки:
"Каченя і гусачок,

Як горошинка й стручок,
Каченя і гусачок,
Наче скрипка і смичок —
Нерозлучні".

Г.Фалькович

КОНИКИ У ДИТСАДОЧКУ

В дитсадочку Коники
Викидали коники,
Особливо той, маленький –
Зелененький та худенький:
Відмовлявся сісти,
Не збирався їсти.

Вихователь, Жук-рогач,
Каже конику: – Пробач.
Знай: якщо як треба сісти,
І усе, що треба, з'їсти,
Й так робити день за днем,
А, крім того, добре спати –
То і Коник може стати
Справжнім Скаковим Конем.

Ф.Петров

У ідальні три ворони
їли борщ і макарони,
Два веселі горобці
їли кашку і млинці.

Три сороки-білобоки
Смакували свіжі соки.
Два завзяті деркачі
Наминали калачі.
Три лелеки, три лелеки
Куштували чебуреки.
А чотири білі пліски
Варениці їли з миски.
Тільки сойка мала
І не їла, й не пила:
Вередлива була.

М.Ткач

КОВАЛИКИ

Кували ковалики у траві,
Викували дзвоники грозові;
Задзвонили дзвоники, загули;
Засіяли зелено – День – Велик.
Я раділа, слухала та й була
Краплею-водицею з джерела.
Кликав мене легітно світ – ручай,
Та зустрів негадано молочай.
Випив мою вродоньку дзвонкову.
Кували ковалики – перезву.

В.Женченко

ЗОРЕПАД

Зорепад!
Зорепад!
Зорі
Падають
У сад!
Мчу в садок,
За мною – братик.
Почали зірки шукати...
Весь садочок обшукали,
Та зірки немов розтали.
Замість них
Нам

На долоні
Впали...
Яблука
Червоні.

Б.Нижанківський

ЗА ЛЮДЕЙ ВЕСЕЛИХ

Місяць піднімає келих:
Друже, за людей веселих!
Випили ми непогано.
Місяць каже: "Я вже встану".
Я кажу: "А я не встану!"
Місяць каже: "Трохи дніє".
Я кажу: "Як дніти сміє?"
Місяць каже: "А, до речі,
Є на світі добрі речі".
Я кажу: "За добрі речі
Добре випити до речі".
Місяць каже: "Непогано".
І потім каже: "Я вже встану".
Глянув я угору: в небі
Друг мій місяць – тихий лебідь.
Я підняв до нього келих:
Друже, за людей веселих!

В.Чубенко

Закортіло взнать Оленці:
Скільки ягідок у жменьці?
В рот по ягідці кладе
І рахуночок веде:
– Перша, друга, третя... п'ята,
Шоста, сьома... і дев'ята...
– На п'ятнадцятій ласунка
Раптом збилася з рахунку.
Смачно пальчик облизала:
– От роззява я!... – сказала.
Треба ж, – каже, – потихеньку!
Нумо, ще насипте жменьку!

Л.Костенко

ВЖЕ БРАМИ ЛІТА ЗАМИКАЄ ОСІНЬ...

Задошило. Захлюпало. Серпень випустив серп.
Цвіркуні й перепілочкі припинили концерт.
Чорногуз поклонився лугам і садам.
Відлітаючи в Африку, пакував чемодан.
Де ж ти, літо, поділось, куди подалось?
Осінь, ось вона, осінь!
Осінь, ось вона, ось.
Осінь брами твої замикала вночі,
погубила у небі журавлині ключі.

Є.Гуцало

ЗАЙЦІ В ПОЛІ ВАРЯТЬ БОРЩ

Коли йде осінній дощ,
зайці в полі варять борщ.
Зайці варять борщ у полі
з буряків та бараболі.
Зайці моркву в борщ кладуть
і капусту в борщ січуть.
Зайці в борщ кладуть квасолію,
сиплять перцю, сиплять солі.
Листя кидають із лавра,
щоб удався борщ на славу.
І на славу в зайців борщ,
коли йде осінній дощ!

П.Зуб

Синій дощ налетів,
Опустивши вуса,
Хто хотів – не хотів,
А ховатись мусив.
Що суниці –
Під ялиці,
А грибки –
Під дубки,
Огірочок –
Під листочок,
Гарбузок –

Під тинок.
А як хмари відійшли,
Всі ще трошки піросли.

Б.Нижанківський

ЗНОВУ ДОЩ

Зшивають блискавки подерті хмари,
А грім своє: зішиті знову поре.
З одної робить три, чотири пари,
Собі на радість, блискавкам па горе.
А дощ – як дощ, стуливши довгі вії,
Біжить щосил – аж видно голі п'яти.
Що грім йому! Хай поре, хай дуріє!
Що блискавки! Аби добіг до хати!

Л.Храплива

Дзвонить дзвіночок:
– Дзелень, дзелень!
Сміється сонце,
Збудився день
Кличе дзвіночок:
Бім-бам! Бім-бам!
В школу забиратись
Час школярам!
Вчить пташка-мати
Своїх пташат
Вгору здійматись,
В хмари злітатъ.
В школу ідемо
В радісний час.
Сонце сміється,
Вітає нас.
Щастя в науці
Бажає нам
Добрий дзвіночок:
– Бім-бам, бім-бам!

Під час роботи зі студентом викладач пильно слідкує не лише за правильністю виконання ним поточних завдань, а й

уважно прислухається до щохвилинної звуково-тембральної мінливості, яка відбувається в голосі молодої людини. У тембрі голосу, у темпоритмі виконання студентом вправ є досить корисна для викладача інформація про тогочасний фізичний і морально-психологічний стан студента. Лише уважне навчально-творче спілкування викладача зі студентом під час занять гарантує користь.

Студентові варто засвоїти, що голос людини є своєрідним дзеркалом її ж душі. А люстро, аби ним приємно було користуватися, повинно бути завжди чистим і чітким. Тож студент мусить ретельно виконувати вправи з техніки мовлення, аби досягти вишуканості, що в підсумку проявиться у професійній зразковості.

Тембральній якості та пружності звучання голосу треба приділяти особливу увагу. Розпочавши роботу над голосом, необхідно скеровувати всі зусилля на досягнення м'якості, плавності, пружності у роботі голосників. Голосники (голосові зв'язки) – це ті внутрішні еластичні складки поверхні гортані, які беруть участь у творенні людиною звуків.

І повітря, подолавши голосову щілину, потрапляє до ротової порожнини.

Тепер від форми піднебіння, від положення язика в роті, від зубів, від рівня чистоти резонаторів, від еластичної пружності губ буде залежати тембр вашого голосу. Та мовна манера не лише формується природою, а й спотворюється негативною звичкою наслідувати когось, бути подібним до когось. Це мавпування, породжене лінощами, небажанням людини усвідомити свою власну природу, завдає шкоди її ж голосу.

Такі дії можна вважати процесом свідомого самознищення своєї природи, власної оригінальності, неповторності.

Тож кожному необхідно дбати, щоб його голосники, губи, зуби, язик, резонатори перебували у такому активному стані, який не руйнуватиме гармонійного співвідношення з природою всього його організму. Тільки за таких умов можна сподіватися, що мова ваша зрештою буде чіткою і благозвучною, сповненою природністю емоцій та почуттів.

Всім зрозуміло, що голосовий діапазон перебуває ще й у прямій залежності від того обсягу повітря, яке вдихає людина, та від рівня її бережливого використання спожитого нею повітря в процесі озвучення слова чи фрази. Вправи для зміцнення голосу мають обиратися таким чином, щоб їхнє виконання сприяло досягненню гармонійного функціонування органів звукоутворення із органами дихання. Усвідомлення викладачем і студентом важливості саме такого процесу допомагатиме молодій людині у її поглибленому осмисленні суті всього свого ества. Вправи лише задля вправ під час зміцнення голосу і облагородження його тембру взагалі не повинні використовуватися. Кожна обрана вправа та засіб її виконання мають зливатися насамперед із потребами студента. Тільки такі вправи матимуть вагомо-позитивне значення на всіх етапах, якими студент наблизатиметься до мети.

Не варто забувати, що з-поміж запропонованих у цьому розділі вправ для навчально-творчої практики, студентові необхідно обрати на власний смак не менше п'яти творів.

Є. Гуцало

Діброва – це мати усього живого в діброві.
Уквітчана сонцем весела її голова.
Діброва ця барвінкоока і зеленоброва,
і вивільги в неї сидять на зелених бровах.
Діброва в шовки зодягнулася і в оксамити.
Які на діброві заморські єдваби шумлять!
Шовки й оксамити сузір'ями дятлів розшити,
і білки руді на заморських єдвабах ряхтять.
Діброва в стрічках, що цвітуть в її косах струмками,
і рибу, мов квіти, заплетено в синіх стрічках,
і небо опуклим чолом пломенить над бровами,
і думка синіє у барвінкооких очах.
Діброва – це мати, а мати на світі єдина,
діброва – це мати, а мати на світі одна.
Бува, набіжить на чоло невесела хмарина,
та хто з матерів на цім світі жалоби не зна!
Діброва – це мати, до серця усе її раниць,
за вбитими звірами в неї жалі та жалі...
Заплаче – і сльози сховає в хустину туману,

в хустині туману сховає зірки своїх сліз.
В хустині туману сховає зірки, а із нього
світитиме біль материнський, неначе зірки:
діброва – це мати усього в діброві живого,
тому-то за всім її біль материнський гіркий.
Діброва – це мати, яка не зійде у могилу,
допоки барвінки димляться у затінку брів,
допоки є білки, допоки у дятлів є крила,
і рибу, мов квіти, заплетено в стрічки струмків...

Є. Гуцало

"ПИСЬМО ЗЕМЛІ"

Древо поезії під небеса виростає,
скільки птахів над цим деревом завжди пролітає:
голуб-синяк. Голуб сизий. І припутень-голуб.
Винно-рожеві у припутня груди і волю.

Древо поезії – дерево рідного краю,
скільки птахів у гіллі його завжди співає:
дятел зелений. І дятел строкатий. І сивий.
Дятел трипалий. Сірійський. Та ще й білостінний.

Древо поезії – під голубим небокраєм,
скільки птахів на верхах його гнізда звиває:
дрізд-омелюх. Чорногрудий. Співочий. І чорний.
І чикотень-дрізд. І дрізд білобровий проворний.

Древо поезії – завжди його наслухаю,
бо ні вночі, ані вдень древо не затихає:
голосом ремеза. Сорокопуда. Синиці.
Ластівки. Славки. Оляпки. Та іншої птиці.

Древо поезії – небо вгорі неокрає
з виру блакиті щоднини до нас промовляє:
жайвором сірим. Малим. Польовим. І чубатим.
Жайвором чорним. І жайвором також рогатим.

Древо поезії – скільки ти знаєш і знало,
скільки тобі сповідається і сповідалось:
Пугач. Сова яструбина, І сич волохатий.
Сич хатній. Дрімлюга. Також зозуля чубата.

Древо поезії – ти в небеса досягаєш,
де у майбутнє з минулого перелітають:
чернь білоока. Сорока. І стриж-серпокрилець.
Чирок-тріскунок. Боривітер. Птахи без крилець.

Древо поезії – дерево рідного краю
скільки птахів у гіллі твоїм завжди співає!
Ті прилітають... Ті з вирію не повертають...
Древо співає в віках, древо не замовкає...

Є. Гуцало

Любове, де ми будем жити?..
Мабуть, в отому курені,
де стіни зведено з блакиті,
а долом – простори земні.

Любове, що тобі сказати?
Мабуть, тобі сказати слід,
що почуття мої хрещаті –
немов барвінку шириий цвіт.

Любове, як ми будем жити?
Либонь, як жайвір у полях –
він срібним колосочком жита
гойдається у небесах.

Любове, як тебе обняти?..
Мабуть, обняти треба так,
як запах лугової м'яти
у полі обіймає мак.

Любове, чим собі присвітим?..
Нехай у небі не згоря
ота свята корона світла,
яким увінчана зоря.

Є. Гуцало

Вознесіння квіток і трави, вознесіння пташок і любові!..
За велінням Ярила і теплих весняних дощів
вознеслися кропива й чебрець, вознеслась вероніка
дібровна,

вознеслися петрові хрести, вознеслися хвощі,
Вознеслося на водах латаття в коронах, що жовті та
білі,
жабурник і кушир, водопериця теж вознеслась!
Ряска триборозенчаста, рдесник, різуха – все зілля й
тройзілля
із небуття проросло, у наш заглядаючи час.

Вознеслись лисохвіст і наземний куничник, а ще
вознеслися
тонконіг і вівсюг, осока, ситняги, комиші...
Вознеслись – і явили свої нам натхненні вознесені лица,
і явили нам таїнство вознесеної душі.

Добре жити із чистою вірою у вознесення правічне
ковили й біловусу, череди та нечуйвітрів.
Добре знати зимою, що знов навесні ти побачиш
обличчя
трав, які повмирали під саваном білих снігів.

Добре жити із чистою вірою у вознесення весняне
жайворонків над яриною, солов'їв та беріз.
Добре жити із чистою вірою у вознесення кохання,
у вознесення ніжності, і поцілунків, і сліз...

Є. Гуцало

Малював твоє обличчя на веселому снігу,
малював твоє обличчя у зимовій заметілі.
Все було у тебе біле: брови білі, очі білі,
був і білий, і пухнастий дорогий малюнок губ.

І білили твої коси, наче проліски в гаю,
і світились твої коси, як весняні першоквіти.
З ними, наче із живими, білозубий грався вітер –
мої ревності зневажив і закоханість мою.

Малював твоє обличчя на веселому снігу –
заметіль усе помалу на малюнку замітала:
твої очі пропадали, твої брови пропадали,
пропадав пухнастий, білий, дорогий малюнок губ.

Я, закоханий, від того анітрохи не губивсь.
Брався заново обличчя в заметілі малювати:
погляд твій, який здавався мені барвінковим блаватом
і над усміхом хрещатим у натхненні бивсь та бивсь.

Малював твоє обличчя на веселому снігу,
і, мабуть, що незбагненно так мені весь час хотілось:
цілувати брови білі, цілувати очі білі
і припасти в поцілунку до малюнка білих губ...

Та, на жаль, не пощастило, та, на жаль, і не вдалось:
заметіль твоє обличчя так трагічно замітала –
білі брови пропадали, білі очі пропадали,
невблаганно пропадало біле маєво волось...

Є. Гуцало

Листок скотивсь по липі, мов сльоза
по жовтій липовій щоці скотилась...
Чи день осінній липі щось сказав,
що липа так сльозою затужила?

Чи, може, їй згадалася бджола ота,
що з липи мед весняний брала,
ота бджола, що скрипкою гула,
ота бджола, що скрипкою звучала?

А чи згадалась вивільга ота,
якою липа квітла серед літа, –
на липу прилітав барвистий птах,
мабуть, не міг той птах не прилетіти.

А чи згадалась вивірка, яка,
мов золото, снувала в її кроні,
снувала, наче блискавка метка,
снувала, наче блискавка червона?..

Чи їй згадалась літня бірюза,
яка у небі щедро колосилась?..
Листок скотивсь по липі, мов сльоза
по жовтій липовій щоці скотилась.

Є. Гуцало

Осінь карбує по міді. По золоту осінь карбує.
Карбований смуток під ноги з дерев обліта.
Осінь волхвує у балці. У вибалку осінь волхвує.
Чорну книжку, немов чорнокнижниця, перегорта.

Виготовляє напої гіркі з приворотного зілля.
Варить коріння й кору, в'ється блакитний димок.
Таки на чаклує вона своє із зимою весілля
під музику самотніх, неперелітних пташок.

Осінь заломлює руки, як жінка, що вже набулася,
що вже навтішалась, що вже нажурилась в житті.
Дивиться осінь: у далеч за вітром, а може, за часом
летять карбування – надії її золоті...

Є. Гуцало

Я торкнувся до тебе димом уст,
димом слів усю тебе обвію,
димом рук до тебе пригорнувся,
ластів'їним щастям порадію.

Ти уся – як ластів'їний дим,
бо й слова твої – неначе з диму,
й руки в тебе – двоє димних рим,
що мої шукають димні рими...

Ластів'їним димом замело,
ластів'їним димом закрутило,
все життя, здається, відняло
і назад, здається, не вернуло.

І журился тут чи не журился,
і печалься тут чи не печалься –
ластів'їним димом не минись,
ластів'їним димом не прощайся...

Є. Гуцало

У дереві кожному скрипка, говорять, живе,
у дереві кожному скрипка живе і співає.
Спинись і послухай, як скрипка до себе зове,
спинись і послухай, як скрипка тобі промовляє.

Та скрипка зросла з насінини колись навесні,
вона брунькувала і бростю вона дивувала.
Не соки пила із землі, а майбутні пісні, зелені,
як рута, і сині, як небо, хорали.

Музична снага їй дівочий вигонила стан,
снага, що зрідні лиш безсмертній сназі Страдіварі,
снага, що з граніту у прірві, бува, пророста,
снага, що завжди із натхненним безумством у парі.

У ночі травневі скрипкове зелене гілля
цвіло солов'ями, світилося шалом пташиним, –
і вічним органом здавалася вічна земля,
що в космосі лине на крилах слабких, солов'їних.

А в ночі осінні скрипкові пожовклі листки
спадали, мов ноти, міняючи всю партитуру,
був запах опалих мелодій терпкий та гіркий,
цей запах опалих мелодій приносив зажуру.

На зиму ледь-ледь затихали чотири струни,
ледь-ледь затихали її серцевинні октави, –
і скрипка біліла під місяцем в небі ясным,
і скрипка біліла під сонцем у небі яскравим.

О, скільки скрипок у цім світі дерева таять
і ревно від ока стороннього оберігають!
Ростуть не гаї – то скрипкові оркестри стоять
шумлять не ліси – то скрипкові оркестри лунають..

Є. Гуцало

Осілля пошта вчора принесла
кленовий лист, що ходить без конверта,
на ньому – слід пташиного крила,
який залишивсь на росі нестертий.

І я зрадів – прийшов кленовий лист,
хто б не зрадів кленовому привіту!
Кленовий запах, і кленовий зблиск,
і незбагненна в'язь кленових літер.

Кленовий зміст, кленова глибина,
надій кленових багатоголосся...

Цей лист писала молода весна,
писало літо, посилала осінь.

Цей лист писали зорі – з вишини,
вітри з-за обрію цей лист писали,
й мені про тебе, як могли, вони
в кленовому листі розповідали.

Так, як могли!.. Спасибі їм за те!
Спасибі за кленове щире слово!..
Тулю до вуст послання золоте,
цю радість несподівану кленову.

Та й осміхаюсь усміхом гірким,
лише гірким і можу осміхатись,
бо небагато радощів таких,
листів таких про тебе небагато.

Цей лист мені про тебе розповість,
і знов душа наповниться любов'ю,
тому-то й дорога кленова вість,
тому-то й дороге кленове слово.

Є. Гуцало

Дощ блакитними ризами сяє,
кропить кропивом крапель густих
білі вірші, що гречка складає,
і апострофи бджіл золотих.
Білі вірші гречані – без знаків,
білі вірші гречані – без рим,
замість знаків і рим – тільки маки,
кумачу нерозвіяний дим.
Блискавиці – неначе зигзиці,
понад обрієм сивим тремтять.
Замість знаків і рим – тільки птиці,
що по ризах блакитних летять.
Як бандура, погуркує поле.
Стежка – блискавки зламана віть.
Забрела в білі вірші тополя,

в білих віршах, мов мати, стоїть.
Вечір спіє у літо доспіле,
бо йому доспівати пора.
Жовтий сонях поезію білу,
наче срібло, брилем набира.
Білі вірші – врочисті, священні
У полях, мов на віщих губах, –
нерозтрачене літа натхнення,
нерозтрачена літа журба.
Дощ блакитними ризами сяє,
мла зі світлом звелася на прю...
Хто ці вірші вночі прочитає,
уронить сльозу, мов зорю?

Є. Гуцало

І що нам домисли, що помисли,
що замислів чужих орда,
як на твоїх бровах-коромислах
хлюпоче кара яр-вода!
І чи барвінковою мовою
спроможуся розповісти,
що спрагу я свою вгамовую,
напившись карої води?!
Й ніхто не зможе заперечити,
що вищий від чужих погорд,
що губи плавають, мов кречети
по небозводах ярих вод.
Пливуть хмільними небозводами
яка небесна в них плавба,
вони безсмертні тими водами,
і небо сяє на губах!..
І небо сяє, небо блискає,
і яр-водою пломенить,
і скапує живими бризками,
і, наче музика, звучить.
Як добре в піднебессі карому,
як добре в карій вишині!..
Небесною явилась карою
в житті мені,

в житті мені...
Судилося тобою марити,
спиваючи твій карий хміль.
Небесна кара і покара ти,
небесна радість,
ярий біль...

Є. Гуцало

Звідкіль в душі моїй холодний вітер дме?
Звідкіль в душі моїй холодні хмари сунуть?..
Я – як розладнаний музичний інструмент,
в якому порвані поскручувались струни.
Поскручувалось жужмом щире срібло струн,
ті жужми струн в душі – як перекотиполе,
в тих срібних жужмах я, мабуть, не доберу,
у срібних жужмах тих, у срібних своїх болях.
Намарно я з світів своє натхнення зву,
намарно уночі молюся на безсоння, –
не защебече звук, не заклекоче звук
у жужмах рваних струн, у пеклі дисгармоній.
У рваних жужмах дисгармоній, в пеклі струн
не до ладотональностей і модуляцій –
душа сьогодні гра в таку музичну гру,
що чую лиш я сам. Мені ж не до овацій.
Немов розладнаний музичний інструмент,
сьогодні чуюся... Та дяка долі: чуюсь!
Відсунуть темні хмари. Вітер передме.
І білий світ подерті струни налаштує.

Є. Гуцало

Нарядившись у квіти й любисток, весна веселилась.
Солов'єм щebetала, і маяли коси дощів.
Семибарвна веселка у косах, мов бинда, світилась –
Семибарвна вістунка любові і радісних днів.
У весни місяць сявав на лобі, немов у царівни.
Ще й на грудях палали падучих зірок дукачі.

Їй співали осанну в лугах ластівки богорівні,
Богорівні фіалки вітали удень і вночі.

Якби навіть хотів, то не зміг би я не закохатись
На моє безталання, що стало моїм талоном.
Якби навіть хотів, то не зміг би я їй не зізнатись
У любові священній і зрілим схилитись чолом.

Ані слова у відповідь я не почув. Ні півслова.
Семибарвна веселка у косах дощів одцвіла –
І зосталась весна в моїм спомині квітом любові,
Бо, напевне, цим квітом насправді вона і була.

Є. Гуцало

Добре тобі – маєш крила дощів за плечима,
добре тобі – свої ноги узула у вітер,
світ цей видивляєш солов'їними очима,
бо лиш солов'їними і роздивишся світу.

Музика: так колись в Греції музи співали.
Музика: так на Україні ти нині співаєш.
Музика: руки твої мов священні хорали.
Спрагу свою вдовольняю – тебе я співаю.

Звешся любов'ю і звешся коханням-чеканням.
Звешся ти звабою. Знадою теж називають.
Всі твої ймення є знані – і наче незнані.
Всю твою ніжність я знаю – і наче не знаю.

Ти народилася з радості, радосте рада.
Ніжносте ніжна, із ніжності ти народилася.
Лада тебе народила у любощах, ладо.
Маєш не губи, а маєш ти любощів крила.

Правда, що я тебе бачу, що я тебе чую?
Правда, що музику ясну твою обіймаю?
Правда, що я із тобою де ранку зорюю?
Правда, що зорі у зорі твоїм засинають?

Ти – наче вивільга, що у руках опинилась.
Ти – наче вивільга, що у руках моїх сяє.
Ти – наче вивільга, що у світи задивилась.
Ти – наче вивільга: маю тебе, мов не маю.

Ні на мить не забуваймо, що викладачеві і студентові необхідно разом дбати про практичну доцільність кожної обраної ними вправи.

На наступному етапі роботи над голосом пропоную віддавати перевагу запропонованим вправам-віршам на кшталт наведеної нижче. Це чудовий вірш **Євгена Гуцала «Діброва – це мати усього живого в діброві»**.

Діброва – це мати усього живого в діброві.
Уквітчана сонцем весела її голова.
Діброва ця барвінкоока і зеленоброва,
і вивільги в неї сидять на зелених бровах.
Діброва в шовки зодягнулася і в оксамити.
Які на діброві заморські єдваби шумлять!
Шовки й оксамити сузір'ями дятлів розшито,
і білки руді на заморських єдвабах ряхтять.
Діброва в стрічках, що цвітуть в її косах струмками,
і рибу, мов квіти, заплетено в синіх стрічках,
і небо опуклим чолом пломенить над бровами,
і думка синіє у барвінкооких очах.
Діброва – це мати, а мати на світі єдина,
діброва – це мати, а мати на світі одна.
Бува, набіжить на чоло невесела хмарина,
та хто з матерів на цім світі жалоби не зна!
Діброва – це мати, до серця усе її раниць,
за вбитими звірами в неї жалі та жалі...
Заплаче – і сльози сховає в хустину туману,
в хустині туману сховає зірки своїх сліз.
В хустині туману сховає зірки, а із нього
світитиме біль материнський, неначе зірки:
діброва – це мати усього в діброві живого,
тому-то за всім її біль материнський гіркий.
Діброва – це мати, яка не зійде у могилу,
допоки барвінки димляться у затінку брів,
допоки є білки, допоки у дятлів є крила,
і рибу, мов квіти, заплетено в стрічки струмків...

Мета пропонованої вправи полягає в тому, щоб студент уже на початковому етапі занять поступово звикав на одному

диханні, активно, але не поспішаючи та уникаючи фізичного перенапруження, читати окремо кожен із 28 (двадцяти восьми) рядочків цього поетичного твору монотонно відповідно до ноти, зазначеної навпроти нього.

do{ Діброва – це мати усього живого в діброві.

re{ Уквітчана сонцем весела її голова.

mi{ Діброва ця барвінкоока і зеленоброва,

fa{ і вивільги в неї сидять на зелених бровах.

sol{ Діброва в шовки зодягнулася і в оксамити.

la{ Які на діброві заморські єдваби шумлять!

si{ Шовки й оксамити сузір'ями дятлів
розшило,

si{ і білки руді на заморських єдвабах
ряхтять.

la{ Діброва в стрічках, що цвітуть в її косах
струмками,

sol{ і рибу, мов квіти, заплетено в синіх
стрічках,

fa{ і небо опуклим чолом пломенить над
бровами,

mi{ і думка синіє у барвінкооких очах.

re{ Діброва – це мати, а мати на світі єдина,

do{ діброва – це мати, а мати на світі одна.

do{ Бува, набіжить на чоло невесела хмарина,

re{ та хто з матерів на цім світі жалоби не зна!

mi{ Діброва – це мати, до серця усе її раниць,

fa{ за вбитими звірами в неї жалі та жалі...

sol{ Заплаче – і сльози сховає в хустину
туману,

la{ в хустині туману сховає зірки своїх сліз.

si{ В хустині туману сховає зірки, а із
нього

si{ світитиме біль материнський, неначе
зірки:

la{ діброва – це мати усього в діброві
живого,
sol{ тому-то за всім її біль материнський
гіркий.
fa{ Діброва – це мати, яка не зійде у могилу,
mi{ допоки барвінки димляться у затінку брів,
re{ допоки є білки, допоки у дятлів є крила,
do{ і рибу, мов квіти, заплетено в стрічки струмків...

Нагадую, що виконуючи вправу, необхідно дбати, аби темпоритм прочитання кожного рядочка залежав тільки від об'єму спожитого студентом повітря за одне його вдихання і від вправності заощадливого використання ним того повітря на прочитання одного рядочка.

Не варто вже з першого заняття силкуватися, виконуючи вправу, задіювати весь звукоряд.

Необхідно працювати лише в межах тих нот, які студентів вільно доступні.

Тільки провівши таку кількість занять, яка розкриє викладачеві природою визначений діапазон студента, можна (та й то досить обережно) братися до спроби розширити голосові можливості молодої людини, повільно рухаючись по звукоряду.

Коли викладач відчуватиме, що у студента органи дихання набувають очікуваних, належно-позитивних змін, а у функціонуванні голосників чітко простежується тембральна чистота звучання, то варто досить обережно ускладнювати виконання вправи. Форми ускладнень – справа викладача.

Для прикладу пропоную виконання цієї ж вправи ускладнити лише тим, щоб студент на одному диханні читав уже не один, а два поетичних рядочки, але при цьому слідкувати, щоб не перенапружував голосники.

do{ Діброва – це мати усього живого в діброві.
Уквітчана сонцем весела її голова.
re{ Діброва ця барвінкоока і зеленоброва,
і вивільги в неї сидять на зелених бровах.
mi{ Діброва в шовки зодягнулася і в оксамити.
Які на діброві заморські едваби шумлять!

- fa{** Шовки й оксамити сузір'ями дятлів розшито,
і білки руді на заморських едвабах ряхтять.
- sol{** Діброва в стрічках, що цвітуть в її косах
струмками,
і рибу, мов квіти, заплетено в синіх стрічках,
- la{** і небо опуклим чолом пломенить над
бровами,
і думка синіє у барвінкооких очах.
- si{** Діброва – це мати, а мати на світі єдина,
діброва – це мати, а мати на світі одна.
- si{** Бува, набіжить на чоло невесела
хмарина,
та хто з матерів на цім світі жалоби не
зна!
- la{** Діброва – це мати, до серця усе її раниць,
за вбитими звірами в неї жалі та жалі...
- sol{** Заплаче – і сльози сховає в хустину туману,
в хустині туману сховає зірки своїх сліз.
- fa{** В хустині туману сховає зірки, а із нього
світитиме біль материнський, неначе зірки:
- mi{** діброва – це мати усього в діброві живого,
тому-то за всім її біль материнський гіркий.
- re{** Діброва – це мати, яка не зійде у могилу,
допоки барвінки димляться у затінку брів,
- do{** допоки є білки, допоки у дятлів є крила,
і рибу, мов квіти, заплетено в стрічки струмків...

Якщо виконання ускладненої справи виявиться студентові не під силу, то краще відмовитися від такого переобтяження. Пам'ятаємо, що будь-яке гвалтування мовного апарату – зло.

Всі справи, що належить виконувати під час занять з опанування технікою мовлення, слід ускладнювати тільки поступово. Лише такі заняття здатні практично сприяти позитивному рухові до мети, якою є набуття студентом професійності.

Запитання.

- 1. Що таке голос?*
- 2. Які існують голоси?*
- 3. Чи обов'язково процес технічного виконання вправ сповнювати індивідуальним мисленням та природною чутливістю студента?*
- 4. Під час виконання студентом вправ на що викладачеві слід скеровувати свою увагу?*

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- Антоненко-Давидович Б. Г.** Про що і як в літературі й коло літератури /статті, нариси, фейлетони/ Б. Г. Антоненко-Давидович – К. : Радянський письменник, 1962. – 157 с.
- Бабич Н. Д.** Основи культури мовлення / Н. Д. Бабич – Л. : Світ, 1990. – 232 с.
- Бугайко Т. Ф., Бугайко Ф. Ф.** Майстерність учителя-словесника / Т. Ф. Бугайко, Ф. Ф. Бугайко – К. : Радянська школа, 1963. – 188 с.
- Буяльський Б. А.** Поезія усного слова / Б. А. Буяльський – К. : Радянська школа, 1990. – 255 с
- Гончар О. Т.** Нашій мові жити. /Літературна Україна/ 1989 від 2 листопада
- Грушевський М. С.** Про українську мову і українську школу / М. С. Грушевський – К. : Веселка, 1991. – 46 с.
- Калашников В. П., Пінчук Т. С.** Виразне читання: Навчальний посібник / В. П. Калашников, Т. С. Пінчук – К. : Шлях, 2005. – 168 с.
- Караман С. О.** Навчання виразного читання й ораторського мистецтва // Українська література в загальноосвітній школі – 2004 – №19. – С.39-42.
- Ковалев А. Г.** Воспитание чувств / А. Г. Ковалев – М. : Педагогика, 1971. – 94 с.
- Коваль А. П.** Культура української мови / А. П. Коваль – К. : Наукова думка, 1964. – 195 с.
- Ковальчук О.** Система роботи над виразним читанням // Українська мова і література в школі - 1988.-№11- С.24-28
- Курганов С. Ю.** Ребенок и взрослый в учебном диалоге : Книга для учителя / С. Ю. Курганов – М. : Просвещение, 1989. – 126 с.
- Літературознавчий словник-довідник / За ред. Р. Т. Гром'яка та ін – К. : 1985.
- Мазуркевич О. Р.** Метод і творчість: Удосконалення вивчення методів художньої літератури в процесі їх розвитку і творчого застосування / О. Р.Мазуркевич – К. : Радянська школа, 1973. – 255 с.
- Олійник Б. І.** Мова – це голос народу /Літературна Україна/ 1992 від 2 листопада

- Рильський М. Т.** Вечірні розмови / М. Т. Рильський – К. : Обласне книжково-газетне видання, 1962. – 150 с.
- Русанівський В. М.** Мова в нашому житті / В. М. Русанівський – К. : Наукова думка, 1989. – 109 с.
- Сагач Г. М.** Золотослів: Навчальний посібник для середніх і вищих навчальних закладів / Г. М. Сагач – К. : Райдуга, 1993. – 378 с.
- Синиця І. О.** Психологія усного мовлення учнів 4-8 класів (монолог) / І. О. Синиця – К. : Радянська школа, 1974. – 207 с.
- Скрипник Л. Г.** Фразеологія української мови / Л. Г. Скрипник – К. : Наукова думка, 1973. – 280 с.
- Сухомлинський В. О.** Сто порад учителям / В. О. Сухомлинський – К. : Радянська школа, 1988. – 304 с.
- Томан І.** Мистецтво говорити : переклад з чеської В. І. Романця / І. Томан – К. : Політвидав України, 1986. – 293 с.
- Ужченко В. Д.** Народження і життя фразеологізмів / В. Д. Ужченко – К. Радянська школа, 1988. – 278 с.
- Ушинський К. Д.** Вибрані педагогічні твори / К. Д. Ушинський – К. : Радянська школа, 1949. – 213с.
- Черкашин Р. О.** Художнє слово на сцені: Навчальний посібник для інститутів театрального мистецтва, інститутів мистецтв, інститутів культури, театральних училищ / Р. О. Черкашин – К. : Вища школа, 1989. – 327 с.

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ
(відповідність шкали оцінювання ECTS з національною системою
оцінювання в Україні)

Оцінка ECTS	За національною системою	Визначення	% оцінювання за модульно-рейтинговою системою
A	5	ВІДМІННО – дихання глибоке, тихе, плинне. Процес звукоутворення вільний. Темпоритм мови оптимальний як для фізичних можливостей мовця, так і для сприйняття його слухачами. Дикція чітка. Тембр голосу благозвучний.	84-100
B	4	ДУЖЕ ДОБРЕ – процес звукоутворення досягає гармонійності. Тембр голосу і темпоритм мови позитивно впливають на слухачів.	80-83
C	4	ДОБРЕ – належне виконання технічних вправ. Тривалість вдихання повітря та його використання різняться але неістотно.	67-79
D	3	ЗАДОВІЛЬНО – неспокійно прискорене вдихання і видихання повітря. Не зовсім активізовані голосники. Простежується квалітет органі артикуляційного апарату.	60-66
E	3	ДОСТАТНЬО – нечітке і м'яке виконання вправ. Напруженість м'язів артикуляційного апарату. Вдихання повітря неглибоке. Видихання повітря нервово прискорене.	50-59
FX	2	НЕЗАДОВІЛЬНО – відсутнє відчуття студентом органів дихання, звукоутворення та артикуляційного апарату. Неуважність і неохайність під час виконання вправ.	46-49
F	2	НЕЗАДОВІЛЬНО – відсутній будь-який інтерес до хоча б елементарного покращення своєї мовно-професійної культури. Ігнорування заняттями.	45 і нижче

Зміст

Передмова.....	3
Модуль I. Опанування технікою мовлення.....	6
Модуль II. Вправи з орфоепії.....	13
Модуль III. Дихання.....	103
Модуль IV. Голос.....	122
Список рекомендованої літератури.....	149
Критерії оцінювання.....	151

Навчальне видання

КАЛАШНИКОВ Володимир Павлович

ТЕХНІКА МОВЛЕННЯ

*Посібник-хрестоматія
для студентів спеціальності 6.020203
„Кіно-, телемистецтво”*

За редакцією автора
Комп'ютерний макет – Калашников В. П.
Коректор – Тимошевська Д. Г.

Здано до склад. 07.11.2011 р. Підп. до друку 07.12.2011 р.
Формат 60x84 1/16. Папір офсет. Гарнітура Times New Roman.
Друк ризографічний. Ум. друк. арк. 8,89. Наклад 300 прим. Зам. № 200.

Видавець і виготовлювач
Видавництво Державного закладу
„Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”
вул. Оборонна, 2, м. Луганськ, 91011. т/ф: (0642) 58-03-20.
e-mail: alma-mater@list.ru
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3459 від 09.04.2009 р.